

Bülten

Etkin Çocuk Psikiyatristleri İnisiyatifi

• **ETKİN ÇOCUK PSİKİYATRİSLERİ İNİSİYATİFİ HAKKINDA**

• Ruh Sağlığı Her Yerde- Dr Yankı Yazgan ile Söyleşi

• Çocuk Psikiyatrisinde Kuşak Aşkın Mesleki Aktarım- Dr Bahar Gökler ile söyleşi

• Biyopsikososyal Ne Demek- “Sineklerin Tanrısı”- Dr Emine Zinnur Kılıç

• “Çocuklar Hasta Oldukları İçin mi Suça Sürükleniyor?”- Dr Bengi Semerci

• Çocuk Yoksulluğu ve Ruhsallık- Hacer Foggo & Dr Müge Tamar

• Sırat: Çölde Yas, Yineleme Zorlantısı ve Parçalanmış Nesnelere -Dr Handan Özek Erkuran

• Okul Tıraşı - Dr Aybüke T Mustan

• Okul Ruh Sağlığı Yasası- Dr Ali Erol

• Çocuğun Dünyasında İfade Özgürlüğü: Oyun, Kent ve İlişki - Dr Önder Küçük

Etkin Çocuk Psikiyatristleri İnisyatifi Bülteni

Bülten Yazı Kurulu

Ali Erol, Aybike Erdem, Aybüke T. Mustan, Didem Behice Öztop, Erdem Örnek, Gizem Barin, Handan Özek Erkuran, Mehrişah Usta, Merve Cura, Onur Tuğçe Poyraz Fındık, Önder Küçük, Sehra Aksu, Soner Ozaner

Dizgi ve Redaksiyon

Beyza Yoraç
Önder Küçük
Sultan Fatma Kesici
Şölen Ege Eriş
Zehra Soysal

Yazışma ve iletişim adresi:

Eposta
cocukpsikiyatrietkin@gmail.com

instagram
etkin_cocuk_psikiyatristleri

x
etkin_cocukgenc

Web Sitesi
www.etkincrs.org

Ön Kapak Görseli:
Çocuk Oyunları, Peter Bruegel

Okuduğunuz bu ilk sayı, Etkin Çocuk Psikiyatristleri İnisyatifi'nin bülteni, ortak bir arayışın, mesleki sorumluluk duygusunun ve birlikte üretme iradesinin ilk yazılı kayıdır. Çocuk ve ergen ruh sağlığı alanında çalışan hekimler olarak, her gün klinik odalarımızda, hastane koridorlarında, adli süreçlerde, eğitim ortamlarında ve toplumsal krizlerin çocuklar üzerindeki etkilerinde çok katmanlı sorunlarla karşılaşırız. Bu sorunların önemli bir bölümü bireysel çabayla çözülemeyecek kadar yapısal, yalnız başına taşınamayacak kadar ağır ve sessiz kalınmayacak kadar yaşamsal.

Etkin Çocuk Psikiyatristleri İnisyatifi, tam da bu ihtiyaçtan doğdu. İyi hekimlik değerlerini bugünün koşullarında birlikte yeniden düşünme ve görünür kılma çabası olarak şekillendi. Çocuğun üstün yararını merkeze alan, etik sorumluluğu ve bilimsel kanıtı temel kabul eden, meslektaşlar arası dayanışmayı güçlendirmeyi hedefleyen bir zemin kurmak istedik. Bu zemin; kıdemden, kurumdan, çalışma biçiminden bağımsız olarak her meslektaşın sözünün değerli olduğu; farklı görüşlerin öğrenme ve olgunlaşma imkânı sunduğu; karar alma süreçlerinin şeffaf, katılımcı ve hesap verebilir biçimde yürütüldüğü bir mesleki kültüre duyulan ihtiyacın ürünüdür.

Bugün çocuk ve ergen psikiyatrisi alanında kanıt değeri yüksek klinik bilgiye ek olarak, güçlü bir mesleki hafızaya, ortak tutuma ve kamusal söz üretme kapasitesine ihtiyacımız var. Tedaviye erişimde yaşanan güçlükler, ilaç temin sorunları, SUT uygulamalarındaki belirsizlikler, artan başvuru yükü, adli olguların yoğunluğu, afet, göç, yoksulluk, istismar ve çevrim içi riskler gibi başlıklar çocuk ruh sağlığı uzmanı hekimlerin gündelik pratiğini doğrudan etkiliyor. Bu başlıklarda sahadan gelen deneyimi görünür kılmak, iyi uygulama örneklerini paylaşmak, kanıta dayalı kısa ve anlaşılır notlar üretmek, yanlış bilginin hızla yayıldığı alanlarda sakin ama kararlı bir bilimsel dil kurmak inisiyatifimizin temel hedefleri arasında yer alıyor.

Bu bülten de bu hedeflerin doğal bir uzantısı olarak ortaya çıktı. İlk sayımızda hem Etkin Çocuk Psikiyatristleri İnisyatifi'nin oluşum sürecini hem de son dönemde yürüttüğümüz etkinlikleri, tartışmaları ve ortak üretim başlıklarını kayıt altına almak istedik. Çünkü biliyoruz ki kurumsallaşma süreklilikle, belgelemeyle, geri bildirimle ve ortak hafızayla mümkündür. Düzenli buluşmalar, tematik toplantılar, klinik ve etik tartışmalar, çocuk adalet sistemi ve suça sürüklenen çocuklara ilişkin değerlendirmeler, asistan ve genç uzmanların güçlenmesine dönük çalışmalar, mesleki aktarım ve dayanışma alanları bu ortak hafızanın parçalarıdır.

Bu ilk sayı gelişen, öğrenen ve birlikte olgunlaşan bir topluluğun davetidir. Amacımız, yalnızca sorunları dile getirmek değil; çözüm önerileri geliştirmek, bilimsel bilgiyi günlük pratiğe taşıyacak araçlar üretmek, mesleğimizin kamusal görünürliğini çocukların yararına güçlendirmek ve birbirimizin emeğini çoğaltmaktır. Sosyal medya dâhil olmak üzere tüm iletişim kanallarını, gösterişten uzak, güvenilir, etik ve faydaya dönük bir bilgilendirme zemini olarak kullanmayı önemsiyoruz.

Etkin Çocuk Psikiyatristleri İnisyatifi olarak, mevcut mesleki birikimle bağ kuran, iş birliğine açık, ancak gerektiğinde kendi sözünü kurabilen özerk bir mesleki hat geliştirmeyi hedefliyoruz. Bu hattın dayanakları etik tutarlılık, bilimsel merak, çoğulculuk, şeffaflık ve dayanışmadır. Çocukların, ailelerin ve sahada çalışan meslektaşlarımızın ihtiyaçlarını daha görünür kılmak için çıktığımız bu yolda, bu bültenin yalnızca haber veren değil, düşünmeye, tartışmaya ve üretmeye çağırın bir yayın olmasını diliyoruz.

Söylenecek çok söz, yapılacak çok iş var. Bu ilk sayı, o sözün birlikte kurulması ve o işin birlikte omuzlanması için atılmış mütevazı ama kararlı bir adımdır. Katkı sunan, emek veren, tartışan, öneren ve bu ortak zemini büyütme niyet eden tüm meslektaşlarımıza teşekkür ederiz. Çocukların yararına daha etkili, daha etik ve daha bilimsel bir mesleki kültürü birlikte örmek umuduyla.

Yankı Yazgan: Ruh Sağlığı Her Yerde

“ÇOCUK RUH SAĞLIĞI
YALNIZCA KLİNİKTE
KORUNMAZ;
OKULDA, SOKAKTA,
EVDE VE
TOPLUMDA
KORUNUR”

Söyleşi: **Etkin Çocuk Psikiyatristleri İnisiyatifi**

EÇPİ: Hocam, çocuk ve ergen psikiyatrisi yalnızca poliklinik içinde yürütülen bir alan değil. Eğitim, hukuk, aile, okul, sosyal politika ve afetler gibi birçok alana keşişiyor. Siz bu mesleğin toplumsal rolünü nasıl tanımlarsınız?

Yankı Yazgan: Çocuk ve ergen psikiyatrisi, toplumun çok temel alanlarının keşiştiği bir yerde duruyor. Eğitim, sağlık, aile, okul, hukuk sistemi, sosyoekonomik yapı, savaşlar, felaketler... Bunların hepsi çocukların ruhsal gelişimini etkiliyor. Dolayısıyla bizim alanımız yalnızca muayene odasında yapılan değerlendirmelerden ibaret değil. Bir çocuk psikiyatristinden çok şey bekleniyor. Adli süreçlerde bilirkişilik, özel gereksinim değerlendirmeleri, poliklinik hizmetleri, aile ve okul işbirliği gibi birçok sorumluluk var. Ancak bunların tamamının 15-20 dakikalık muayenelere sığdırılması mümkün değil. Bu nedenle mesleğimizin toplumsal sorumluluğunu konuşurken, sistemin nasıl kurulduğunu da konuşmak zorundayız.

2025 Türkiye’inde Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı

10 Ekim Dünya Ruh Sağlığı Günü özelinde

Instagram canlı yayını

Konuk

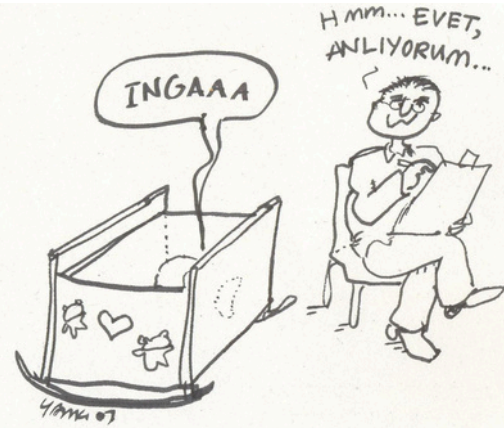
Yankı Yazgan

10 Ekim 2025, Cuma

20:00

Link için:

[etkin_cocuk_psikiyatristleri](#)

EÇPİ: Çocuk psikiyatrisi alanının geçmişten bugüne değişimini nasıl görüyorsunuz?

Toplumun ruh sağlığına bakışı sizce ne ölçüde değişti?

Yankı Yazgan: Damgalama geçmişe göre azaldı; insanlar ruh sağlığı konularını daha açık konuşabiliyor. Ama bu, sorunların çözüldüğü anlamına gelmiyor. Yapılacak çok iş var. Üstelik çocukların, ergenlerin ve onların hayatındaki yetişkinlerin daha iyi bir yaşam sürebilmesi için

gerekenlerin hepsi çocuk psikiyatristlerinin elinde değil. Daha eşitlikçi, sosyal adaletin daha güçlü olduğu bir toplum düzeni çocuk ruh sağlığı açısından çok önemli. Yoksulluk ve eşitsizlik arttığında şiddet, zorbalık, suç ve ruhsal sorunlar da artıyor. Bunları dile getirmek, mesleki sorumluluğumuzun bir parçası. Çünkü bazı davranışları yalnızca bireysel tercih ya da aile hatası gibi görmek, özellikle çocuklar söz konusu olduğunda eksik bir bakış olur. Çocuk ve ergenlerin iradeleri, öz denetimleri, davranışlarını düzenleme becerileri hâlâ gelişim halindedir. Bu nedenle çocuklardan ya da ailelerden her şeyi tek başına beklemek gerçekçi değildir.

EÇPİ: Sosyoekonomik koşulların çocuk ruh sağlığı üzerindeki etkisini biraz açar mısınız?

Yankı Yazgan: Sosyoekonomik ve kültürel belirleyiciler bugün sağlığın biyolojik belirleyicileri kadar öne çıkmış durumda. Yoksulluk, eşitsizlik, güvensizlik ve dışlanma çocukların ruhsal gelişimini doğrudan etkiliyor. Ama burada yalnızca çaresizlikten söz etmiyorum. Uzun süreli araştırmalar bize şunu da gösteriyor: Riskli koşullarda büyüyen çocuklara iyi eğitim, spor, sanat ve kültürle uğraşma imkânı sağlandığında, öz denetim becerileri gelişiyor ve olumsuz sonuçların bir kısmı azalabiliyor. Çocuğun bir davranıştan önce durup düşünebilmesi, kendini düzenleyebilmesi, geleceğini tasarlayabilmesi çok önemli. Bu nedenle çocuklara spor alanları, parklar, sanat olanakları, güvenli sokaklar, nitelikli okullar sunmak ruh sağlığı hizmetinin dolaylı ama çok güçlü parçalarıdır. Çocukları yalnızca “şunu yapma, bunu bırak” diyerek koruyamayız. Onlara yaşanabilir ve anlamlı alternatifler sunmalıyız.

EÇPİ: Ailelere çok fazla sorumluluk yükleniyor.

Aile şöyle yapmalı, anne baba böyle davranmalı” deniyor. Bu noktada toplumun ve kurumların sorumluluğu nedir?

Yankı Yazgan: Ailelerin rolü elbette önemli. Ama her şeyi anne babanın üzerine yükleyemeyiz. Bir toplumda çocukların beslenmesi, güvenli ortamlara erişimi, eğitim hakkı, oyun ve hareket alanları yalnızca ailenin kişisel gayretiyle

sağlanamaz.

Örneğin çocukların iyi beslenmesi, okullarda temel ihtiyaçlarının karşılanması, güvenli parklara erişebilmesi, belediyelerin, devletin, eğitim sisteminin ve toplumun ortak sorumluluğudur. Aileyi sürekli suçlu hissettirmek yerine, çocukların gelişim hakkını toplumun ortak meselesi olarak görmek gerekir. Çocuk yetiştirmek, meyvesini belki bizim yemeyeceğimiz bir ağacı dikmeye benzer. Sonucu hemen görmek isteriz ama çocuk gelişiminde birçok olumlu etkinin sonucu yıllar sonra ortaya çıkar.

EÇPİ: Dünya Ruh Sağlığı Günü’nün bu yılki temasında acil durumlarda ruh sağlığı vurgusu var. Afetler ve krizler çocuk ruh sağlığını nasıl etkiliyor?

Yankı Yazgan: Afetlerde ruh sağlığı gerçekten acildir. Ancak ruh sağlığını korumak yalnızca psikolojik müdahaleyle olmaz. Bazen bir çocuğun ruh sağlığını koruyan ilk şey güvenli bir barınak, sıcak bir çorba, üşümemesini sağlayacak bir battaniye ve uyuyabileceği bir yerdir. 1999 depreminden sonra yürütülen çalışmalarda da gördük; afetin hemen ardından temel insani ihtiyaçları karşılanan çocuklarda ve yetişkinlerde travma sonrası ruhsal sorunların gelişme riski azalabiliyor. Çünkü ruh sağlığını bozan şey yalnızca korku değildir; insanın varoluşunun, onurunun ve güvenlik duygusunun tehdit altında kalmasıdır.

Pandemi döneminde de benzer bir şey gördük. Eğitim ortamlarının hızlı ve güvenli biçimde sürdürülebildiği yerlerde çocukların ruhsal durumları daha iyi korundu. Okul yalnızca ders öğrenilen yer değildir; çocuğun toplumun içinde yer aldığı, ilişkiler kurduğu, gelişimini sürdürdüğü temel bir ortamdır.

EÇPİ: Sosyal medya ve teknoloji çocuk ve ergen ruh sağlığını nasıl etkiliyor? Aileler bu konuda ne yapabilir?

Yankı Yazgan: Önce ailelerin tutarlı olması gerekir. Sofrada herkes telefonuyla ilgilenirken çocuğa “sen tableti bırak” demek etkili olmaz. Ortak davranış zemini kurmak gerekir. Evde herkesin uyduğu kurallar, ekranın ne zaman ve nasıl kullanılacağına dair netlik önemlidir.

Ama yine aynı noktaya geliyoruz: Bu yalnızca ailenin sorumluluğu değil. Sosyal medya şirketlerinin, teknoloji platformlarının ve devletin de sorumluluğu var. Çocukları koruyacak teknik ve hukuki düzenlemeler yapılabilir. Burada kastettiğim yasakçılık değil. Yasaklamak kolay ve çoğu zaman başka sorunlara yol açan bir çözüm. Asıl mesele, kullanımın çocuk gelişimini gözetilen biçimde düzenlenmesi.

Özellikle 14-18 yaş arası genç kızların sosyal medyadan ruhsal açıdan daha olumsuz etkilenebildiğini görüyoruz. Bunun önemli nedenlerinden biri kıyaslama etkisi. Sosyal medyada herkes kendisini en iyi, en güzel, en eğlenceli anlarıyla gösteriyor. Bu da “herkes iyi durumda, bir tek ben kötüyüm” duygusunu besleyebiliyor. Çocuklara yalnızca “sosyal medyayı bırak” demek yetmez. “Peki ne yapacağım?” sorusuna yanıt vermek gerekir. Spor, sanat, oyun, akran ilişkileri, güvenli sokaklar, nitelikli okul ortamları bu yüzden önemlidir.

EÇPİ: Eğitim sistemi çocuk ruh sağlığında nasıl bir rol oynuyor?

Yankı Yazgan: Okul, çocukların toplum içinde yaşamayı öğrendikleri temel gelişim alanlarından biridir. Ders öğrenmek önemlidir ama okul yalnızca ders öğrenmekten ibaret değildir. Bugün eğitim sistemi büyük ölçüde sınav başarısına odaklanmış durumda. Böyle olduğunda çocuklar bir beceriyi gerçekten öğrenmek yerine, sınavda çıkacak soruyu çözmeye yöneliyor. Felsefe, sosyoloji, sanat, müzik, spor gibi alanlar önemsizleşiyor. Oysa bunlar genel iyi oluşun parçasıdır. Bir çocuğun tarih perspektifi kazanması, sosyolojik düşünmesi, felsefi soru sorabilmesi, sanatla ve sporla temas etmesi yalnızca “hobi” değildir. Bunlar insan olma halinin parçasıdır. Eğitimdeki eşitsizlikler çocukların okuldan kopmasına, erken yaşta çalışmaya başlamasına, bazı çocukların özellikle de kız çocuklarının eğitim dışına itilmesine yol açıyor. Çocuk işçiliği ve çocuk yaşta evlilikler ruh sağlığı açısından çok ciddi risklerdir. Yaşam yalnızca hastaliksız olmak değildir; sağlıklı olmak aynı zamanda iyi oluş halidir. Eğitimden koparılan çocukların iyi oluşu da gelecek tasarımı da zarar görür.

EÇPİ: Çocuk psikiyatristleri açısından da ciddi bir tükenmişlikten söz ediliyor. Özellikle kamu hizmetinde çalışan meslektaşlar ağır hasta yükü, duygusal yük ve sistemsel sorunlarla karşılaşılıyor. Bu konuda ne önerirsiniz?

Yankı Yazgan: Tükenmişliği bireysel bir kusur gibi görmemek gerekir. “Sen dayanıksız çıktın, çürük çıktın” gibi bir anlam yüklemek çok yanlış. Tükenmişlik çoğu zaman çalışma koşullarının, hasta yükünün, destek eksikliğinin ve sistemin iyi işlememesinin sonucudur. Yaşamın zaten tüketici bir tarafı var. Hekimler, öğretmenler, emniyet görevlileri, itfaiyeciler, sosyal hizmet çalışanları; birçok meslek grubu yıpratıcı koşullarla karşılaşılıyor. Bu yıpranmayı azaltmanın en önemli yollarından biri başkalarıyla birlikte çalışmak, işbirliği kurmak ve yalnız kalmamaktır. Rekabetçi bir dünyada yaşıyoruz. Başkasının bir soru önünde olmak için mücadele ettiğimiz sınav sistemlerinden geçiyoruz. Böyle bir kültürde işbirliği yapmayı öğrenmek özellikle önemlidir. Meslektaş dayanışması, eğitim çalışmaları, ortak üretim, süpervizyon ve paylaşım platformları tükenmişliğe karşı koruyucu olabilir. Ama bu da yalnızca bireyin iyi niyetine bırakılamaz. Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve ilgili kurumların işbirliğini mümkün kılan sistemler kurması gerekir. Çocuk psikiyatristlerinin tek başına bütün yükü taşıması beklenemez.

EÇPİ: Nörogelişimsel bozukluğu olan çocukların, özellikle otizm ve DEHB tanılı çocukların okullarda damgalanma, dışlanma ve akran zorbalığı yaşadığına dair çok fazla geri bildirim alıyoruz. Bu konuda ne söylersiniz?

Yankı Yazgan: Bu konunun dile gelmesi çok önemli. Otizm, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, zihinsel yetersizlik gibi nörogelişimsel farklılıkları olan çocukların eğitim sistemi içinde tam olarak yer alabilmesi bir lütuf değildir; devletin görevidir. Damgalanma yalnızca çocuk psikiyatrisi alanında değil, ruh sağlığının genelinde önemli bir sorun. Geçmişe göre daha açık konuşabiliyoruz ama dışlama, farklılığa tahammülsüzlük, kusuru yok edilmesi gereken bir şey gibi görme hâlâ çok yaygın.

Bir sınıfta düzen bozulduğunda bunu hemen otizmlili ya da hiperaktif bir çocuğun varlığına bağlamak kolaydır. Oysa sınıfın kalabalık olması, öğretmenin desteksiz bırakılması, okulun yeterli kaynağa sahip olmaması gibi sistemik sorunları görmek gerekir. Rahatsız edici olan her şey zararlı değildir. Farklı olanı kusur gibi görmekten vazgeçmeliyiz. Eğitim sistemi çocukların ihtiyaçlarına göre düzenlenirse damgalanma azalır. Bu konuda meslek derneklerine, platformlara, ailelere, öğretmenlere ve kamu otoritelerine önemli sorumluluk düşüyor.

EÇPİ: Çocuk ruh sağlığı alanında çalışan genç uzmanlara, mesleğin geleceği açısından ne söylemek istersiniz? Yapay zeka gibi yeni teknolojiler bu alanı nasıl etkiler?

Yankı Yazgan: Yapay zekayla mesleki anlamda bir rekabet içinde olduğumuzu düşünmüyorum. Büyük olasılıkla onunla işbirliği yapacağız. Bu konuda kesin konuşmak için erken ama korkuya kapılmamız gereken bir noktada olduğumuzu sanmıyorum. Unutmayalım, yapay zeka insan gibi olmak istiyor. Bizim ona özenmemizden çok, o bize özeniyor. Bu yüzden bizim açımızdan temel mesele insan kalabilmek. İnsan kalmak da eşitlikçi, kapsayıcı, adil bir dünyada var olma çabasıyla bağlantılı. Geleceğin çocuk psikiyatristi yalnızca tanı ve tedavi bilgisine değil, toplumu okuma, ekip çalışması yapma, etik düşünme, teknolojiyle sağlıklı ilişki kurma ve çocuk haklarını savunma becerilerine de ihtiyaç duyacak.

EÇPİ: Kitap önerisi sorusu da çok geliyor. Çocuk ruh sağlığı alanında çalışanlara ya da ailelere ne tür kitaplar önerirsiniz?

Yankı Yazgan: Tek bir kitap önermek zor. Kitaplardan beklentimiz yalnızca reçete sunmaları olmamalı. Elbette bazı kitaplarda yararlı adımlar, pratik öneriler bulunur. Ama asıl değerli olan, düşünce dünyamızı genişleten, bize yeni sorular sorduran kitaplardır. Çocuk ve ergen ruh sağlığı genetikten sosyal bilimlere kadar çok geniş bir bilgi alanından beslenir. Bu yüzden yalnızca güncel kitaplara değil,

insan olmanın temel meselelerini ele alan eski metinlere de bakmak gerekir. Türkiye çocuk psikiyatrisinin öncü isimlerinden Prof. Dr. Atalay Yörükoğlu'nun kitaplarında bugün de geçerli olan birçok temel ilke bulunur. Bazı ifadeler dönemin dilini taşır; örneğintelevizyon dediği yere bugün dijital ekranı koyabiliriz. Ama insan olmanın, çocuk gelişiminin ve aile ilişkilerinin bazı temel ilkeleri geçerliliğini korur.

EÇPİ: Son olarak, Dünya Ruh Sağlığı Günü vesilesiyle çocuklar, aileler, eğitimciler ve meslektaşlarımıza nasıl bir mesaj vermek istersiniz?

Yankı Yazgan: Çocuk ruh sağlığı yalnızca klinikte korunmaz. Evde, okulda, sokakta, parkta, afet sonrası kurulan çadırda, sınıfta, mahkemede, hastanede, belediyenin yaptığı kaldırımında, okulun açılıp açılmamasında korunur.

Çocuklara iyi bir gelecek sunmak yalnızca anne babaların ya da çocuk psikiyatristlerinin görevi değildir. Bu, toplumun ortak sorumluluğudur. Çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamak, onları eğitimde tutmak, farklılıklarıyla kabul etmek, güvenli ve kapsayıcı ortamlar sağlamak ruh sağlığını korumanın en güçlü yollarındandır.

Meslektaşlarım için de şunu söyleyebilirim: Yalnız kalmamak çok önemli. Başkalarıyla temas etmek, yardım istemek, işbirliği yapmak ve ortak üretmek hem çocuklar hem de bizler için koruyucudur. Çocukların iyiliği için çalışan herkesin birbirine ihtiyacı var.

Çocuk Yoksulluğu ve Ruhsallık

Prof. Dr. Müge Tamar ve Hacer Foggo İle Söyleşi

“Yoksulluk, güvenli bağlanmayı ve beyin gelişimini etkiler”

“Okul, yoksul çocuk için en önemli koruyucu alanlardan biridir”

Söyleşi: Aybüke T. Mustan

Etkin Çocuk Psikiyatristleri İnisyatifi

Hacer Foggo ve Prof. Dr. Müge Tamar ile Çevrim İçi Söyleşi

ÇOCUK YOKSULLUĞU VE RUHSALLIK

21 Nisan 2026
Salı 20:00

Söyleşi @etkincocukpsikiyatri YouTube hesabından canlı izlenebilir.

Prof. Dr. Müge Tamar

1985 yılında Ege Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirdi, aynı fakülteden 1991 yılında psikiyatri uzmanlığını, 1996 yılında çocuk psikiyatrisi uzmanlığını aldı. 1996 yılında Yardımcı Doçent, 1997 yılında Doçent, 2006 yılında Profesör oldu. Aralık 2011 tarihine kadar Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak, aynı bölümde Gençlik Ruh Sağlığı Danışma ve Tedavi Birimi'nin sorumluluğunu ve EGEBAM (Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ergen Bağlımlık Araştırma ve Tedavi Merkezi) müdür yardımcılığı görevini yapmıştır. psikodrama ve psikanalitik grup psikoterapisi alanlarında eğitim almış, 2004 yılında psikoterapist unvanına hak kazanmıştır. İstahaverlerindeki gençlerin ruhsal özellikleri, risk altındaki çocuklarda psikopatoloji, ergenlerde ayrılma bireyleşme, ergen depresyonu ve intiharları, ergenlerde kendini yaralama davranışı, ergenlerde aileye yaklaşım, bireyleşme ve kimlik sorunları ve ergenlerde alkol ve madde kullanımı alanlarında çalışma ve makaleleri bulunmaktadır.

Hacer Foggo

Ağırlıklı olarak 1990-2004 yıllarında insan hakları konularına odaklanan çeşitli gazete ve dergilerde 15 yıl boyunca muhabir olarak çalıştı. 2003 yılından bu yana kent yoksulluğu üzerine çalışmalar yapan Foggo 2006 yılında kentsel dönüşüm projeleri nedeniyle Romanların yerlerinden edildiği mahallede Sulukule Platformu'nu kurdu. 2016 yılında İstanbul'da sosyo-ekonomik nedenlerde okula devam etmeyen çocuklar ve annelerine yönelik Çimenev Bilim ve Sanat Merkezi ve Açık Alan derneğini kurdu. 2020 yılı pandemide “Evden Değiştir” kampanyasını başlatarak Derin Yoksulluk Ağı'nı kurarak karantinada temel ihtiyaçlara ulaşamayan binlerce aileyi destekçilerle eşleştirerek gıda, tablet, bebek maması, bebek bezi, kira, fatura desteği gönderilmesini sağladı. Halen Derin Yoksulluk Ağı'na danışmanlık ve ülke çapında kent yoksulluğu ve çocuk yoksulluğu üzerine sivil toplum örgütleri, yerel yönetimlerle sosyal politikalar konusunda hak temelli örnek projeleri yaygınlaştırmak ve dayanışmayı güçlendirmek için çalışmalar yapmaya devam ediyor. Askıda Hayatlar - Yoksulluk Günlükleri isimli yayınlanmış bir kitabı var.

Etkin Çocuk Psikiyatristleri tarafından “Çocuk Yoksulluğu ve Ruhsallık” başlığıyla düzenlenen çevrim içi söyleşide, çocuk yoksulluğunun yalnızca ekonomik değil; ruhsal, gelişimsel, eğitsel ve toplumsal sonuçları olan çok boyutlu bir mesele olduğu ele alındı. Moderatörlüğünü Aybüke Mustan'ın üstlendiği programa, derin yoksulluk alanındaki çalışmalarıyla tanınan Hacer Foggo ve Ege Üniversitesi'nden emekli çocuk psikiyatrisi öğretim üyesi Prof. Dr. Müge Tamar konuk oldu.

Türkiye'de çocuk yoksulluğu her geçen yıl daha görünür ve daha yakıcı bir sorun haline geliyor. Pandemi, depremler, artan gıda enflasyonu, barınma krizi, okuldan kopuş ve çocuk işçiliği bu tabloyuderinleştiriyor. Ancak yoksulluk, yalnızca gelir düzeyiyle açıklanabilecek bir durum değil. Bir çocuğun okulda beslenme götürememesi, kendine ait bir çalışma alanının olmaması, akranlarıyla aynı etkinliklere katılamaması, sık sık ev değiştirmesi ya da ailesinin temel ihtiyaçlar etrafında tükenmesi; sayılara sığmayan ama çocuğun ruhsallığında derin izler bırakan deneyimler.

Bu söyleşi, çocuk yoksulluğunu hem sahadan hem de çocuk ruh sağlığı perspektifinden ele alıyor. Bir yanda Hacer Foggo'nun hanelerden, mahallelerden, çocukların gündelik hayatlarından taşıdığı tanıklıklar; diğer yanda Prof. Dr. Müge Tamar'ın bağlanma, gelişim, travma, dışlanma, dayanıklılık ve koruyucu ruh sağlığı çerçevesinden yaptığı değerlendirmeler yer alıyor.

“Çocuk yoksulluğunu yalnızca sayılara indirgeyemeyiz”

Aybüke Mustan: Çocuk yoksulluğu, yoksulluk başlığı içinde ayrı bir önem taşıyor. Çünkü çocuklukta yaşanan yoksulluk, yoksulluğun kuşaklar arasında aktarılmasına da neden olabiliyor. Veriler, Türkiye’de her üç çocuktan birinin yoksulluk riski altında olduğunu ve bu oranın son yıllarda arttığını gösteriyor. Pandemi ve depremlerle birlikte hem yoksulluğun oranı hem derinliği arttı. Ancak hane geliri veya oranların ötesinde, sayılarla ifade edilemeyen göstergeler var. Çocuk yoksulluğunu neden yalnızca sayılara indirgeyemeyiz? Ne tür göstergeler üzerinden ele almalıyız?

Hacer Foggo: Çünkü rakamların arkasında gerçek çocuklar, gerçek haneler ve birbirinden farklı hayat hikâyeleri var. TÜİK’in çocuklarla ilgili yeni yayımladığı veride yoksulluk oranlarında küçük bir düşüş var gibi görünüyor; ama aynı tabloda çocuk işçiliğinin arttığını, lise çağındaki çok sayıda çocuğun okul dışında kaldığını da görüyoruz. Bu bize başka bir şey söylüyor. Çocuk işçiliği kimi zaman istihdam gibi gösteriliyor ama yasal olarak çocuk istismarıdır. Bir çocuğun çalışıyor olması, o hanedeki yoksulluğun hafiflediği anlamına gelmez; tersine, çoğu zaman yoksulluğun derinleştiğini gösterir. Çocuk çalışıyorsa, o evde çocuğun getireceği gelire ihtiyaç duyuluyordur. Bu da çocuğun eğitimden kopması, gelişim hakkından mahrum kalması ve ileride yine yoksulluk döngüsüne dahil olması anlamına gelir.

Bugün lise çağında olup liseye devam etmeyen ya da liseyi tamamlayamayan çok sayıda çocuk var. Bu çocukların neden okul dışında kaldığını tek tek sormamız gerekiyor. Derin yoksulluk mu var? İhmal mi var? İstismar mı var? Okulda yaşadığı bir sorun mu var? Akran zorbalığı mı var? Her çocuğun bir hikâyesi var ve biz o hikâyeyi bilmeden yoksulluğu anlayamayız.

“Meslek öğrenmek başka, zorunlu çocuk işçiliği başka”

Aybüke Mustan: Çocuk yoksulluğunu konuşurken çocuk işçiliğini de mutlaka konuşmak gerekiyor. Özellikle mesleki eğitim merkezleri ve açık öğretim liseleriyle birlikte çocukların çalışma hayatına erken dahil olması önemli bir başlık. Bu konuda sahada ne görüyorsunuz?

Hacer Foggo: Meslek öğrenmeye karşı değiliz. Ama meslek öğrenmek başka, yoksulluk nedeniyle zorunlu olarak çalışmak başka bir şey. Bazı ülkelerde mesleki eğitim sistemleri var; ancak orada çocukların çalışma koşulları denetleniyor, hakları korunuyor, sistemin içinde sosyal hizmet desteği ve yaptırımlar bulunuyor. Bizim sahada gördüğümüz ise çoğu zaman bambaşka. Mesleki eğitim merkezine giden çocuk haftanın dört günü çalışıyor, bir gün okula gidiyor gibi görünüyor. Ama sahada gördüğümüzde, bu çocukların hafta sonları da çalıştığını, yaz tatillerinde de çalıştığını, çoğu zaman iş yerini kendilerinin bulduğunu görüyoruz. Bir çocuk çalıştığı yerde şiddet görse, kötü muameleye uğrasa ya da başka bir sorun yaşasa sesini çıkaramayabiliyor. Çünkü ailesinin o gelire ihtiyacı var. Bu çocukların izlenmesi, korunması, desteklenmesi gerekiyor. Sosyal hizmet uzmanı yoksa, psikolog yoksa, denetim yoksa çocuk çok büyük risk altında kalıyor. Bugün çocukların okula beslenme götüremediği, yılda birkaç kez ev değiştiren ailelerin olduğu, evde konuşulan tek konunun kira, fatura ve gıda olduğu bir dönemden geçiyoruz. Böyle bir ortamda eğitim geri plana düşüyor. Oysa biz çocuğun okulda kalmasını istiyoruz; çünkü okul, çocuk için yalnızca akademik bir yer değil, aynı zamanda koruyucu bir ortamdır.

“Yoksulluk anne karnında başlıyor”

Aybüke Mustan: Okul çağı çocuklarında eğitimden mahrum kalma ve mesleki eğitim adı altında çocukların ekonomik istismarından bahsettik. Erken yaş grubunu ele aldığımızda, bebeklerin yoksulluk riski altında doğma oranının yükseldiğine dair veriler var. Yoksulluk giderek daha erken yaşta, hatta doğumdan önce başlıyor. Bu ne anlama geliyor?

Hacer Foggo: Çocuk yoksulluğu aslında anne karnında başlıyor. Anne yeterli ve sağlıklı beslenemiyorsa, gebelik döneminde destek alamıyorsa, çocuk da bu eşitsizliğin içine doğuyor. İlk bin gün çok kritik. Bebek bu dönemde iyi beslenemediğinde gelişimi, öğrenme kapasitesi, fiziksel sağlığı etkileniyor. Bodurluk, zayıflık, yetersiz beslenme, gelişimsel sorunlar ortaya çıkabiliyor. Burada mesele yalnızca bebeğe mama ulaştırmak değil. Annenin gebelik sürecinden itibaren izlenmesi, beslenmesinin desteklenmesi, hanenin koşullarının görülmesi gerekiyor. Çünkü yoksulluk sadece çocuğun tabağındaki yemekle ilgili değil; annenin tükenmişliğiyle, evin barınma koşullarıyla, ailenin güvencesizliğiyle, sosyal desteğin yokluğuyla da ilgili.

“Yoksulluk, güvenli bağlanmayı ve beyin gelişimini etkiler”

Aybüke Mustan: Müge Hocam, Hacer Hanım'ın bıraktığı yerden devam edersek; yoksulluk riski altında doğan bebekler ve çocuklar açısından ruhsal ve gelişimsel sonuçlar neler olabilir?

Müge Tamar: Çok derin bir konu. Yoksulluğu anlamaya çalışırken yalnızca gelir düzeyine bakmak yeterli değil. Aynı gelir düzeyine sahip her çocuk aynı koşullarda yaşamıyor. Çocuğun içinde bulunduğu yakın çevre, bakım verenlerin ruhsal durumu, aile içi ilişkiler, sosyal destek, mahalle ilişkileri, okul ve öğretmen gibi koruyucu etmenler sonuçları belirlemede çok önemli. Erken bebeklik döneminden başlarsak, bağlanma kuramını düşünmemiz gerekir. Bebek, tutarlı ve duyarlı bir bakıma ihtiyaç duyar. Yoksulluk ortamında ise anne ya da bakım veren kişi çoğu zaman tükenmiş durumdadır. Kendi gücü, zamanı, ruhsal dayanıklılığı sınırlıdır. Bu nedenle bebeğe tutarlı bakım vermekte zorlanabilir. Bu durum güvenli bağlanmanın gelişmesini engelleyebilir. Güvenli bağlanma yerine kaygılı ya da kaçınan bağlanma örüntüleri gelişebilir. Çocuk ilerleyen yaşlarda aşırı yapışma, yoğun kaygı, ilişki kurmada güçlük, yakınlıktan kaçınma gibi sorunlar yaşayabilir. Bu yalnızca duygusal bir mesele değildir; beyin gelişimi de etkilenir. Sürekli stres altında yaşayan bir çocukta bedenin tehlikeye karşı verdiği yanıt sürekli aktif kalır. Kortizol düzeylerinin uzun süre yüksek kalması, dikkat, öğrenme, duygu düzenleme ve dürtü kontrolü gibi alanları olumsuz etkileyebilir. Yoksulluğun etkileri yalnızca açlık ya da barınma gücüyle sınırlı değildir. Çocuk dışlanır, damgalanır, yalnızlaşır. ‘Yardıma muhtaç çocuk’, ‘zavallı çocuk’ gibi temsiller bile çocuğun değersizleştirilmesine hizmet edebilir. Çocuk kendini yetersiz, umutsuz ve çaresiz hissedebilir.

“Okul, yoksul çocuk için en önemli koruyucu alanlardan biridir”

Aybüke Mustan: Çocuğun eğitim hayatına geldiğimizde yoksulluğun etkilerini çok daha görünür biçimde izliyoruz. Eğitim hakkından mahrumiyet, okuldan kopuş, başarısızlık ve dışlanma çocuk ruhsallığını nasıl etkiliyor?

Müge Tamar: Okul, yoksul çocuk için çok önemli bir koruyucu ortam olabilir. Evdeki eksiklikleri tamamen gideremez ama çocuğa düzen, aidiyet, güvenlik ve ilişki sunabilir. İyi bir öğretmen, çocuğun hayatında çok büyük bir fark yaratabilir. Tek bir güvenilir erişkin bile çocuğun gelişiminde onarıcı rol oynayabilir. Ancak yoksulluk, okul başarısını birçok yoldan etkiler. Çocuk açsa, yeterince uyuyamıyorsa, sık ev değiştiriyorsa, evde ders çalışacak bir alanı yoksa, sürekli stres altındaysa öğrenmesi de zorlaşır. Bunun üzerine damgalanma ve dışlanma eklendiğinde çocuk okuldan uzaklaşabilir. “Nasil olsa başaramayacağım” duygusu gelişir. Motivasyon azalır. Okuldan kopuş yalnızca eğitimin kesilmesi değildir; çocuk en korunaklı alanlarından birinden de kopmuş olur. Aidiyet duygusu insanın temel ihtiyaçlarından biridir. Eğer çocuk kendini okula ait hissedemezse, dışarıdaki riskli gruplar ona aidiyet, kimlik ve güvenlik vaat edebilir. Bu da çeteler, madde kullanımı, suçta sürüklenme gibi riskleri artırabilir.

“Gelire bakmak yetmez; hanedeki her bireyin ihtiyacı ayrı değerlendirilmelidir”

Aybüke Mustan: Hacer Hanım, sahada ailelerin ve çocukların deneyimleri bize ne söylüyor? Kamu hizmetlerine ihtiyaç artarken eğitim ve sosyal hizmetlere güvenin de zayıfladığı bir dönemden geçiyoruz. Bu tabloyu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Hacer Foggo: Yoksulluğa yalnızca gelir üzerinden bakarsak hiçbir şeyi çözemeyiz. Sistem çoğu zaman gelire bakıyor; gelir var mı, sosyal yardım alıyor mu, gıda kartı var mı? Ama giderlere, hanenin özel ihtiyaçlarına, ruhsal ve sosyal koşullarına yeterince bakılmıyor. Oysa bir hanenin içine girdiğinizde tek bir yoksulluk görmezsiniz; birden fazla yoksulluk biçimiyle karşılaşsınız. Örneğin bir evde yatalak bir dede, otizmlı bir çocuk, okula giden başka bir çocuk ve yalnız bir anne olabilir. Her bireyin ihtiyacı farklıdır. Dedeye yetişkin bezi gerekir; otizmlı çocuğun konuşma terapisine ihtiyacı vardır; küçük çocuğun kreşe gitmesi gerekir; annenin çalışabilmesi için bakım desteği gerekir. Ama çoğu zaman bütün yük tek bir kadının omuzlarına biner. Sonra bu anne tükenir. Biz de “çocuğu ihmal ediyor” deriz. Oysa önce annenin tükenmişliğini, hanenin koşullarını ve destek eksikliğini görmemiz gerekir. Ben istatistiklere baktığımda yalnızca sayıları görmüyorum.

Her sekiz çocuktan birinin evde ders çalışacak alanı yok denildiğinde, benim aklıma tanıdığım çocuklar geliyor. Bir odada yemek yiyen, uyuyan, yaşayan bir ailede çocuğun kendine ait küçücük bir masası bile olmayabiliyor. O çocuğa açılır kapanır bir masa verildiğinde bile dünyası değişebiliyor. Bu, yoksulluğun ruhsallıkla nasıl iç içe geçtiğini gösteriyor. Her on çocuktan birinin düzenli taze meyve sebze erişemediği söyleniyor. Bir çocuğun bir yıl boyunca okula salçalı eklemekle gittiğini düşünün. Sınıfındaki arkadaşları farklı yiyecekler yerken onun hissettiklerini düşünün. Ya da okul gezisine, sinemaya, pikniğe parası olmadığı için katılamayan bir çocuğu düşünün. Çocuklar döndükten sonra sınıfta o etkinliği anlatırken, o çocuk orada nasıl hissediyor? Bunları görmeden çocuk yoksulluğunu anlayamayız.

“Her okulda sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve beslenme desteği olmalı”

Aybüke Mustan: Okul sosyal hizmet programları bu noktada önemli görünüyor. Siz bu konuya uzun süredir vurgu yapıyorsunuz. Neden bu kadar gerekli?

Hacer Foggo: Çünkü öğretmen çocuğun okul halini görür; ama evde ne yaşadığını çoğu zaman bilemez. Çocuğun dikkatsiz, hareketli, öfkeli ya da başarısız görünmesinin arkasında açlık, uykusuzluk, kalabalık bir ev, gece çalışan bir baba, tükenmiş bir anne, sürekli taşınma ya da bakım eksikliği olabilir. Bunu ancak eve giden, aileyi tanıyan, çocuğu hem okulda hem evde izleyen bir sosyal hizmet uzmanı görebilir. Okul sosyal hizmeti, okul terkinin önlemek, risk altındaki çocukları belirlemek, aileye destek bulmak, çocuğun okulda kalmasını sağlamak için çok önemlidir. Her okulda sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve bence diyetisyen de olmalı. Çünkü çocuklarda hem obezite hem zayıflık hem bodurluk artıyor. Tek tip beslenme yaygınlaşıyor. Yoksulluğun bedensel ve ruhsal etkilerini okulda fark edecek ve müdahale edecek bir sisteme ihtiyacımız var.

“Çeteler, çocuğa aidiyet ve kimlik vaat edebilir”

Aybüke Mustan: Yoksullukla suça sürüklenme arasında doğrudan ve basit bir bağ kurmak doğru değil. Ancak okuldan kopuş, dışlanma, kentsel dönüşümle dağılan mahalleler ve yeni çeteler üzerine yapılan çalışmalar bize bazı ilişkiler düşündürüyor. Bu konuda ne söylemek istersiniz?

Müge Tamar: Yoksulluk; eğitimden kopuş, dışlanma, damgalanma ve güvensizlikle birleştiğinde çocuk için ciddi riskler doğurur. Çocuk kendini hiçbir yere ait hissetmiyorsa, güvende değilse, değersiz hissediyorsa; formal olmayan gruplar ona aidiyet, kimlik ve korunma duygusu sağlayabilir. Çeteler ya da riskli gruplar çocuğa “burada bir yerin var” duygusu verebilir. Hatta para kazanma ve kurtulma umudu da sunabilir. Ama bu çoğu zaman çocuğu daha derin bir yoksulluğa ve daha büyük risklere sürükleyen bir döngüdür. Çocuk uyuşturucu, torbacılık, şiddet ya da başka suçlara yönlendirilebilir. Bu nedenle yoksulluk doğrusal bir süreç değil; birbirini besleyen, güçlendiren ve derinleştiren olumsuzluklar zinciridir.

Yine de burada dayanıklılıktan söz etmek gerekir. Her yoksul çocuk mutlaka kötü sonuçlarla karşılaşacak diye bir şey yok. Bazı çocuklar çok zor koşullara rağmen iyi gelişebilir. O zaman bizim sormamız gereken şudur: Bu çocukları ne koruyor? Sosyal destek, güçlü aile bağları, iyi öğretmenler, fırsatlar, çocuğun becerilerinin desteklenmesi, güvenilir erişkinler, mahalle dayanışması... Bunları güçlendirmemiz gerekir.

“Aileyi cezalandırmak değil, aileye sahip çıkmak gerekir”

Aybüke Mustan: Müge hocamın getirdiği noktadan ele alırsak, çocukları neyi koruduğundan bahsettik, peki yoksullukla mücadelede hak temelli yaklaşım dediğimizde hangi bileşenlerden söz etmeliyiz? Sosyal yardımların süreksizliği ve yetersizliği düşünüldüğünde, çocuk yoksulluğuyla mücadelede nasıl bir çerçeve gerekir?

Hacer Foggo: Sosyal yardım tek başına çözüm değil. Bir aileye koli vermek, gıda kartı vermek, küçük bir nakit destek sağlamak önemli olabilir ama yoksulluğu bitirmez. Destekler süreklilik taşımazsa, hanenin ihtiyaçlarına göre planlanmazsa, çocukların hayatında kalıcı bir değişim yaratmaz. Hak temelli mücadelede önce sosyal devletin sorumluluğunu kabul etmesi gerekir. Devlet “Ben sorumluyum” demeli. Bir çocuk açsa, okula gidemiyorsa, çalışıyorsa, istismara açık hale geliyorsa, temiz suya erişemiyorsa, barınamıyorsa bu yalnızca ailenin sorunu değildir. Çocukları ve aileleri cezalandırmak yerine, aileyi destekleyecek mekanizmalar kurulmalıdır. Okullarda ücretsiz ve sağlıklı yemek çok

temel bir ihtiyaç. Bu yalnızca beslenme meselesi değil; okul devamlılığını artıran, okul terkinin azaltan, çocukların sağlığını koruyan bir uygulama. Dünyanın birçok yerinde okul yemeği programları var. Türkiye’de de çocukların ücretsiz, sağlıklı yemeğe ve temiz suya erişmesi gerekiyor. Ayrıca belediyelerin ve yerel yönetimlerin sosyal politika alanında etkili modeller geliştirmesi önemli. Hamile kadınlara beslenme desteği, 0-3 yaş çocuklara ve annelere yönelik ev ziyaretleri, mahalle mutfakları, çamaşır kafeler, öğrencilere destek programları, çölyak gibi özel beslenme ihtiyacı olan çocuklara yönelik destekler küçük gibi görünen ama hayatı kolaylaştıran uygulamalardır. Bütün bunlar çok boyutlu bir yoksullukla mücadele anlayışının parçası olmalı.

“Çocuk psikiyatristlerinin görevi yalnızca klinikle sınırlı değil”

Aybüke Mustan: Müge Hocam, çocuk psikiyatristleri olarak bu mücadelenin neresindeyiz? Biz ne yapabiliriz?

Müge Tamar: Çocuk ruh sağlığı alanında çalışanların görevi yalnızca bireysel klinik değerlendirmeye sınırlı değil. Elbette çocukların ve ailelerin ruhsal gereksinimlerini değerlendirmek, tedavi etmek, desteklemek önemli. Ama bunun yanında okul müdahaleleri, aile müdahaleleri, rehber öğretmenlerle çalışmalar, koruyucu ruh sağlığı programları, risk altındaki çocukların belirlenmesi ve güçlendirilmesi de bizim sorumluluk alanımızda. Rehber öğretmenlerin eğitimi, okul psikolojik danışmanlığı sisteminin güçlendirilmesi, ailelere yönelik grup çalışmaları, çocukların baş etme becerilerini geliştiren programlar çok önemli. Çocuğun yeteneklerini ortaya çıkarabileceği, kendini değerli hissedebileceği ortamlar yaratmak gerekir. Ayrıca daha geniş bir bakış açısına ihtiyacımız var. Yoksulluk yalnızca ülkemizin meselesi değil; küresel ekonomik sistemle, tüketim kültürüyle, bencillik ve dayanışma eksikliğiyle de ilişkili. Bir yanda sonsuz çocukluk arzusu içinde, her şeye hakkı olduğunu düşünerek büyüyen çocuklar; diğer yanda hiç çocuk olamadan yetişkinliğe itilen çocuklar var. Biz yalnızca yoksul çocuklarla değil, toplumun bütün çocuklarıyla çalışırken bu eşitsizliği, sınır meselesini, empatiyi ve dayanışmayı düşünmek zorundayız.

“Yoksulluk psikiyatrik bir risk faktörüdür, ama kader değildir”

Söyleşinin soru-cevap bölümünde katılımcılar, erken yaşta yoksulluğun beyin gelişimi üzerindeki etkilerini, okuldan kopan çocukların yetişkinlik dönemindeki ruhsal risklerini ve ruh sağlığı sorunlarının yoksullukla ilişkisini gündeme getirdi. Prof. Dr. Müge Tamar, yoksulluğun tek başına her çocuk için aynı sonucu doğurmadığını vurguladı. Yoksulluk, çocukların olumsuz yaşam olaylarına ve gelişimsel risklere maruz kalma olasılığını artırır; ancak çocuğun mizacı, aile bağları, sosyal destek, iyi öğretmenler, okulun koruyuculuğu ve fırsatlar sonuçları değiştirebilir. Bu nedenle yoksulluk bir risk faktörüdür; fakat çocuğun kaderi değildir.

Hacer Foggo ise yoksulluğun ruh sağlığı üzerindeki etkilerini sahadan örneklerle anlattı. Sürekli ev değiştirmek zorunda kalan, güvencesiz çalışan, barınma krizi yaşayan, çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ailelerde tükenmişlik, umutsuzluk ve çaresizliğin arttığını belirtti. Bu koşulların yalnızca çocukları değil, ebeveynleri de ruhsal olarak zorladığını vurguladı. Söyleşide, İzmir’de beş kardeşin yaşamını yitirdiği olay gibi acı örnekler de hatırlatıldı. Hacer Foggo, bu tür olaylarda sorumluluğun yalnızca aileye yüklenemeyeceğini, sosyal devletin aileyi ve çocukları bütüncül biçimde izlemesi, desteklemesi ve koruması gerektiğini ifade etti.

“Konuşmaya, hatırlatmaya ve model önermeye devam etmeliyiz”

Söyleşinin sonunda ortak vurgu, umudu kaybetmeden konuşmaya devam etmenin önemi oldu. Çocuk yoksulluğu, konuşması zor bir konu. Karşılaşanlarda keder, çaresizlik, suçluluk ve yetersizlik duyguları uyandırabiliyor. Ancak tam da bu nedenle bu başlığı gündemde tutmak, çocukların hikâyelerini görünür kılmak ve çözüm modelleri önermek gerekiyor. Çocuk yoksulluğu yalnızca ekonomik bir sorun değil; çocukların eğitim, sağlık, güvenlik, beslenme, barınma, oyun, aidiyet ve gelişim haklarını etkileyen çok boyutlu bir hak ihlalidir. Bu nedenle çözüm de çok boyutlu olmak zorundadır: ücretsiz ve sağlıklı okul yemeği, okul sosyal hizmeti, güçlü rehberlik servisleri, erken

çocukluk desteği, aileyi güçlendiren sosyal politikalar, güvenli barınma, çocuk işçiliğiyle etkili mücadele ve sosyal devletin sorumluluğunu üstlenmesi. Söyleşi, çocuk yoksulluğunun yalnızca ‘yardım’ başlığı altında değil, çocuk hakları ve ruh sağlığı ekseninde ele alınması gerektiğini bir kez daha gösterdi. Çocukların okulda kalabildiği, beslendiği, güvende hissettiği, oyun oynayabildiği, destek alabildiği ve gelecek kurabildiği bir toplum için; yoksulluğu görünür kılmak, aileleri suçlamak yerine desteklemek ve dayanışmayı büyötmek temel sorumluluk olarak öne çıkıyor.

Çocuk Psikiyatrisinde Kuşak Aşkın Mesleki Aktarım

Prof. Dr. Bahar Gökler ile Söyleşi*

**Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığında
Kuşak Aşkın Mesleki Aktarım:**

**Türkiye’de Süreklilikler, Kırılmalar
ve Olanaklar Üzerine***

*Bu yazı, EÇPİ tarafından Dr Bahar Gökler ile yapılan söyleşinin yazılı metne dönüştürülüp, metinlerin yapay zeka aracıyla bütünleştirilmesi ile hazırlanmıştır.

PROF. DR. BAHAR GÖKLER
ile çevrim içi söyleşi

**Çocuk psikiyatrisinde
kuşak aşkın mesleki
aktarım**

Dünden bugüne
ne değişti?

26 ARALIK CUMA
SAAT 20.00

Etkin Çocuk Psikiyatristleri İnisiyatifi

Prof. Dr. Bahar Gökler

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi’ni bitirmiştir. 1978 yılında Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi’nden psikiyatri uzmanlığını almıştır. Prof. Dr. Bahar Gökler, çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları alanında 1985 yılında doçent, 1994 yılında profesör olmuştur. Prof. Dr. Bahar Gökler, Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği kurucu üyesidir ve Derneğin iki dönem başkanlığını yürütmüştür. Halen, Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi’nin onursal yayın yönetmenidir. Kendisi bir dönem Avrupa Tıp Uzmanları Birliği Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi / Psikiyatri Birimi’nin Türkiye temsilciliğini üstlenmiştir. Yine, iki dönem Türk Tabipleri Birliği Onur Kurulu üyeliği yapmıştır. Prof. Dr. Gökler, 1998 yılında Almanya Überlingen Moreno Enstitüsü ve Türkiye Grup Psikiyatristleri Derneği’nin ortaklaşa düzenlediği eğitim programını bitirerek “psikodrama terapisti” olmuştur. Bu bağlamda, Dr. Abdülkadir Özbek Psikodrama Enstitüsü’nde psikodrama eğitici ve grup terapisti olarak çalışmaktadır. Dr. Gökler, Ankara Psikodrama Derneği kurucu üyesi ve başkanıdır. Prof. Dr. Bahar Gökler 1996-2005 yılları arasında Tavistock-Portman Kliniği Modeli’ne dayalı psikanalitik grup psikiyatrisi eğitimi, yine 1998-2000 yılları arasında Kuramsal/Uygulamalı Psikanalitik Psikiyatri ve Kendilik Psikolojisi eğitimi almıştır. Dolayısıyla, psikanalitik ve psikodinamik yaklaşımlı bir terapisttir. Prof. Dr. Gökler, 1995-2011 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Başkanlığı görevini yürütmüştür. 2011 yılında emekli olan Prof. Dr. Bahar Gökler, çalışmalarını kurmuş olduğu Ardic Ruh Sağlığı Merkezi’nde sürdürmektedir. Kendisi 2013 yılından bu yana Çocuk İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği Başkanı’dır.

Türkiye’de çocuk ve ergen ruh sağlığı alanına uzun yıllar emek vermiş biri olarak geriye dönüp baktığımda bazı şeylerin değiştiğini, bazı şeylerin ise ısrarla yerinde durduğunu görüyorum. Uzman sayımız arttı, psikoterapötik yaklaşımlar daha görünür hale geldi, kimi alanlarda kurumsal kapasite genişledi. Ancak buna karşılık yoksulluk, çocuk ihmal ve istismarı, şiddet, göç, çocuk işçiliği, kurum bakımı, madde kullanımı ve ruh sağlığı hizmetlerine erişim güçlüğü gibi temel sorun alanları bugün de bütün ağırlığıyla karşımızda durmaktadır. Üstelik bazı sorunlar artık daha karmaşık, daha görünmez ve daha yıkıcı biçimler almış görünmektedir. Bu yazıda, çocuk ve ergen ruh sağlığı alanında kuşaklar arası mesleki aktarımın anlamını, Türkiye’de tarihsel süreklilik gösteren sorun alanlarını, güncel yapısal güçlükleri ve olası çıkış yollarını ele alıyorum.

Benim için mesleki aktarım yalnızca bilgi devri değildir; aynı zamanda bir bakış açısının, bir etik duruşun, bir sorumluluk duygusunun ve çocuklardan yana olma kararlılığının aktarımıdır. Çocuk ve ergen ruh sağlığı, bireysel iyilik halinin ötesinde toplumsal iyileşmenin, dayanışmanın, demokratik kültürün ve eşitlikçi yurttaşlık bilincinin ruhsal temelidir. Bu nedenle Türkiye’de kapsamlı, hak temelli, disiplinler arası ve koruyucu ruh sağlığı odaklı bir çocuk ve ergen ruh sağlığı politikasına acil gereksinim vardır. Çocuk ve ergen ruh sağlığı, yalnızca tanı ve tedavi süreçleriyle sınırlı bir klinik uzmanlık alanı değildir. . Çocuğun erken dönem ilişkilenebilecek biçimlerinden ergenlikte kimlik oluşumuna, aile içi dinamiklerden okul yaşantısına, toplumsal eşitsizliklerden kamu politikalarına kadar uzanan geniş bir belirleyiciler ağı içinde şekillenir. Bu nedenle çocuk ve ergen ruh sağlığına ilişkin her değerlendirme, eşzamanlı olarak toplumun yapısal koşullarına, sosyal destek sistemlerine, kamusal hizmet kapasitesine ve kültürel dönüşüm dinamiklerine de bakmayı gerektirir.

Meslek yaşamım boyunca çocuk ve ergen psikiyatrisinin Türkiye’de geçirdiği dönüşüme yakından tanıklık ettim. Bu tanıklık, bana bu alanın yalnızca bilimsel bilgiyle değil aynı zamanda mesleki hafıza, etik konumlanmış, toplumsal sorumluluk ve kuşaklar arası birikimle kurulduğunu bir kez daha gösterdi. Çocuk ve ergen ruh sağlığı alanında “açık” ve “gizli” olmak üzere iki tür aktarım vardır. Açık aktarım; formal eğitim, çekirdek müfredat, klinik bilgiler ve tanı sistemleri üzerinden gerçekleşir. Gizli aktarım ise mesleğin kültürünü, sorumluluk bilincini, bakış açısını, dayanıklılık biçimlerini ve toplumsal yönelimini içeren, çoğu zaman ustadan çırağa geçen örtük bilgiyi ifade eder. Bugün bu alanı düşünürken yalnızca hangi bilgilerin öğretildiğine değil nasıl bir hekimlik anlayışının, nasıl bir toplumsal duyarlılığın ve nasıl bir mesleki tutumun aktarıldığına da bakmak gerekir. Çünkü çocuk ve ergen ruh sağlığı salt klinik uygulamanın değil aynı zamanda insana, topluma ve geleceğe ilişkin bir sorumluluğun alanıdır.

Kuşaklar Arası Mesleki Aktarımın Anlamı

Türkiye’de çocuk ve ergen psikiyatrisinin kuruluş ve gelişim süreci, büyük ölçüde kişisel emeklerin, ortaklaşmaların ve kurucu ilişkilerin üzerinde yükselmiştir. Bu alanın oluşumuna emek veren öncü isimlerle kurulan mesleki bağlar, yalnızca teknik bir öğrenme süreci değil aynı zamanda mesleğin ruhunu kavrama imkânı da sunmuştur. Mualla Öztürk, Atalay Yörükoğlu, Birsen Sonuvar, Kemal Aydınalp, Kayhan Aydoğmuş ve farklı kentlerde bu alanın gelişmesine katkı veren pek çok değerli isim, yalnızca bilgi aktarmadılar; çocuk ve aileye nasıl bakılması gerektiğini, toplumsal sorunların kliniğin dışında bırakılmayacağını ve mesleki sorumluluğun yalnız muayene odasıyla sınırlı olmadığını da gösterdiler. Mesleki aktarım bu nedenle iki düzlemde düşünülmelidir: Birinci düzlem, eğitim programları, klinik kavramlar, uzmanlık bilgisi ve formal öğretim üzerinden yürüyen açık aktarımdır. İkinci düzlem ise kitaplarda doğrudan yazmayan ama mesleğin içinde iken öğrenilen tutum, sezgi, sorumluluk, dayanıklılık ve toplumsal bakıştır. Bugün ağır hizmet koşulları altında çalışan genç meslektaşlarımız için belki de en çok gerekli olan şeylerden biri tam da budur: yalnız olmadıklarını bilmek, yaşadıkları güçlüğün kişisel yetersizlik değil yapısal bir sorun olduğunu görebilmek ve buna rağmen çocuklardan yana kalabilmenin yollarını mesleki hafıza içinde bulabilmek.

Türkiye’de Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığının Süreklilik Gösteren Sorun Alanları

Türkiye’de çocuk ve ergen ruh sağlığını belirleyen temel risk alanlarına baktığımızda aradan geçen onca yıla rağmen ana başlıkların büyük ölçüde değişmeden kaldığını görüyoruz. Bu durum, yalnızca klinik yükün artmasından ibaret değildir, aynı zamanda sosyal politika, eğitim, adalet, çocuk koruma ve kamu hizmetlerinin bütünlüğü açısından yapısal bir tıkanıklığı da göstermektedir. Toplum temelli çalışmalarda çocuk ve ergenlerde ruhsal hastalık prevalansının küresel düzeyde yaklaşık yüzde 20 olduğu bilinmektedir. Türkiye Ruh Sağlığı Profili Araştırması’nda annelerden elde edilen bilgilere göre 2-3 yaş çocuklarında klinik düzeyde ruhsal sorun davranışı yüzde 11 olarak bildirilmiştir. Aynı çalışmada 4-18 yaş grubu için annelere göre yüzde 11,3 ve öğretmenlere göre yüzde 11,6 oranında klinik düzeyde ruhsal sorun saptandığı aktarılmıştır. 11-18 yaş grubunda kız ve erkekler arasında belirgin sıklık farkı bulunmadığı, ancak yetişkinlerin erkek ergenleri daha sorunlu algılama eğiliminde olduğu belirtilmiştir. Sorunlu davranışların ilçe ve köylere kıyasla illerde daha yüksek bulunması, kentleşme ve toplumsal çözülme dinamiklerinin ruh sağlığı ile ilişkisini düşündürmektedir. Yıllar önce ruh sağlığı hizmetleri açısından yüksek risk altında olduğu belirtilen çocuk ve ergen grupları arasında bedensel ve zihinsel engeli olanlar, kurum bakımı altındaki çocuklar, sokakta yaşayan ya da çalışan çocuklar, alkol ve madde kullanım sorunu olanlar, intihar riski taşıyanlar, ebeveynlerinde ruhsal bozukluk bulunanlar, ihmal ve istismara uğrayanlar, çocuk adalet sistemi içinde bulunanlar ve yoksulluk-yoksunluk içinde yaşayan çocuklar yer alıyordu. Bugün bu listenin büyük ölçüde geçerliliğini koruduğunu, hatta bazı başlıklarda daha ağır bir tabloyla karşı karşıya olduğumuzu söylemek gerekir.

Ruh Sağlığının Toplumsal Belirleyicileri

Uzun yıllardır bildiğimiz temel sorunlardan biri, özel eğitim ve destek hizmetlerinin hem sayıca yetersiz hem de bölgesel olarak eşitsiz dağılım göstermesidir. Güncel değerlendirmelerde yaklaşık 331 bin zihinsel engelli birey bulunduğu ve bunların yalnızca yüzde 26’sının destek, bakım ve eğitim hizmetlerinden yararlanabildiği aktarılmaktadır. Bu, görünürlüğün artmasına rağmen hizmete erişimdeki eşitsizliklerin hâlâ sürdüğünü göstermektedir. Çocuk ihmal ve istismarı, çocuk ve ergen ruh sağlığının en ağır ve en yakıcı başlıklarından biridir. Ne yazık ki ülke çapında güvenilir, bütüncül ve düzenli veri üretiminde hâlâ ciddi eksiklikler vardır. Buna karşın elde edilen veriler sorunun büyüklüğünü inkâr edilemez biçimde ortaya koymaktadır. Paylaşılan verilere göre 2014-2016 arasında cinsel istismar mağduru çocuk oranında yüzde 33 artış bildirilmiştir. Çeşitli araştırmalarda duygusal ihmal ve genel ihmal-istismar yaygınlığının yüksek olduğu görülmektedir. İstismarın nedenleri arasında eğitim eksiklikleri, ekonomik yetersizlikler, geleneksel cinsiyetçi değer yargıları, sağlık ve sosyal hizmetlerin sınırlılığı, yasal eksiklikler, yasal düzenlemelerin yeterince uygulanmaması, düşük ebeveyn eğitimi, cinsel eğitim eksikliği ve medya yoluyla olumsuz uyarılma yer almaktadır.

Yıllar önce sayılan bu risk etmenlerinin hemen tamamı bugün de geçerlidir, bazıları toplumsal yabancılaşma ve norm çözülmesiyle daha da yoğunlaşmıştır. Şiddete maruz kalmak ya da şiddete tanık olmak, çocuk ve ergen ruh sağlığını bozan temel toplumsal mekanizmalardan biridir. Aktarılan verilere göre ergenlerin yüzde 75’i şiddete tanık olmaktadır; bu tanıklık en çok okulda, ardından televizyon, sinema, mahalle ve ev içinde gerçekleşmektedir. Yetişkinler tarafından uygulanan şiddetin baba, anne ve öğretmen kaynaklı örüntüleri de dikkat çekicidir. Güvenlik birimlerine getirilen çocukların önemli bir bölümünün şiddet mağduru olması ve bir bölümünün suça sürüklenme nedeniyle kayıt altına alınması, travmanın fail-mağdur döngüsünü açık biçimde göstermektedir. Sokakta yaşama ve sokakta çalışma; eğitimden uzak kalma, yoksulluk, göç, ailenin dağılması, ailede ruhsal hastalık, destek sistemlerinin yetersizliği ve suça sürüklenme ile iç içe geçmektedir. Sokakta olmak hem neden hem sonuçtur. Benzer biçimde, evde uzun süre yalnız ve denetimsiz kalan çocuklar da ihmal, istismar, erken uyarılma ve riskli çevrelere maruz kalma açısından ciddi tehlike altındadır.

Çocuk ve ergen ruh sağlığının merkezî belirleyicilerinden biri yoksulluktur. Yoksulluk yalnızca gelir eksikliği değildir; ailede çaresizlik, tükenmişlik, öfke, güvensizlik, eğitimsizlik, dar ve sağlıksız yaşam koşulları, aile içi şiddet, okuldan kopuş, erken sorumluluk yüklenme, sokağa itilme, çeteleşme, olumsuz özdeşim ve madde kullanımına açıklık ile ilişkili bir yapısal ruh sağlığı belirleyicisidir. Daha da önemlisi, çoğu zaman kuşaklar arası bir yoksulluk aktarımı ile karşı karşıyayız. Yoksulluk, eğitim kaybı, erken evlilik, ebeveynlik yetersizliği ve ruhsal örselenme birbirini besleyen döngüsel bir yapı oluşturmaktadır. Çocuk ruh sağlığını konuşup da gelir adaletini, sosyal korumayı ve fırsat eşitliğini konuşmamak mümkün değildir.

Göç, hem çağımızın hem de Türkiye'nin belirleyici toplumsal sorunlarından biridir. Çocuk ve ergenlerde yabancılaşma, kimlik karmaşası, kültürel aradalık, karşıt kültür oluşumu, kapalı alt kültürler ve uyum sorunları yaratmaktadır. Göçmen çocuklarla yerleşik nüfusun çocukları arasındaki gerilimler, dışlanma deneyimleri ve aidiyet sorunları da ruh sağlığını doğrudan etkileyen başlıklardır.

Çocuk işçiliği, günümüzde yeniden ve daha güçlü biçimde üzerinde durulması gereken bir başlıktır. Aktarılan verilere göre 5-17 yaş grubundaki çocukların yüzde 4,4'ü çalışmaktadır. Özellikle Mesleki Eğitim Merkezleri'ne kayıtlı çocukların sayısındaki artış dikkat çekicidir; 2020'de 143 bin olan sayının 2024'te 504 bine yükseldiği belirtilmiştir. Bu artış, çocuk emeğinin eğitim içinde görünmezleşmesi ve çocukların yalnız ruhsal değil fiziksel olarak da yaşamsal risk altında olması bakımından son derece önemlidir.

Ergenlerde sigara, alkol ve diğer maddelerin kullanımının arttığı; özellikle okul dışı kalan, sosyal destekten yoksun, ihmal edilen ya da çalışmak zorunda bırakılan gençlerde bu riskin daha yüksek olduğu bilinmektedir. Buna ek olarak geçmişte bu ölçüde görünür olmayan internet bağımlılığı ve dijital bağımlılık örüntüleri günümüzün yeni ve büyüyen risk alanları arasına girmiştir. Bu durum, çocuk ve ergen ruh sağlığı alanının değişen teknolojik ve kültürel çevreye uyum sağlayacak biçimde yeniden düşünülmesini zorunlu kılmaktadır. Kurum bakımındaki çocukların sayısı hâlâ yüksektir. Koruyucu aile, küçük ev/sevgi evi modelleri ve aile yanında destek sistemleri istenen ölçüde yaygınlaştırılmamıştır. Çocuğun öz ailesi yanında sosyal destekle korunması yerine kurumsallaşmanın sürmesi, koruyucu sosyal politika eksikliğini açık biçimde göstermektedir.

Gelişimsel Dönemlere Göre Ruhsal Risk Alanları

İlk üç yaş, bağlanma ve temel güven duygusunun kurulduğu dönemdir. Çok çocukluluk, ergen yaşta ebeveynlik, feodal aile örüntüleri, göç ve yoksulluk gibi etmenler, Türkiye'de bağlanma bozuklukları açısından riske elverişli bir zemin oluşturmaktadır. Bu nedenle koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinin bebeklikten, hatta gebelik döneminden başlaması gerekir. Otizm de erken çocukluk döneminin önemli başlıklarından biridir. Uzman sayısındaki artış olumlu olmakla birlikte, otizmlili çocuk ve ergen sayısının çok yüksek olduğu ve erken değerlendirme ile erken müdahalenin hâlâ kritik önem taşıdığı açıktır.

4-6 yaşlar arasında dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu başta olmak üzere hiperkinetik bozuklukların erken tanısı son derece önemlidir. Bu bozukluklar yalnızca çocukluk çağını ilgilendiren tablolar değildir; okul terkleri, antisosyal davranışlar, iş yaşamında tutarsızlık ve yoksulluk gibi uzun dönemli sonuçlara da yol açabilmektedir. Çocukların ruhsal sorunlar için kendiliklerinden yardım arama oranı düşüktür. Ebeveynler bedensel hastalıkları daha kolay fark ederken ruhsal sorunları çoğu zaman daha geç tanımaktadır. Özellikle depresyon, obsesif kompulsif belirtiler, anksiyete ve diğer içselleştirilmiş sorunlar, çocuk tarafından ancak sorulduğunda dile getirilebilmektedir. Çocuklarda depresyonun yaklaşık yüzde 10, ergenlerde ise yüzde 10-30 aralığında görülebildiği ifade edilmektedir.

Ergenlik döneminde okul sorunları, arkadaş ilişkileri, kimlik meseleleri, depresyon, anksiyete, yeme bozuklukları ve davranım bozuklukları temel sorun alanları olarak öne çıkar. Ayrıca ergenler büyüdükçe anne-baba ve öğretmenlerin onları daha az tanıdığına ilişkin saptama, ruhsal belirtilerin görünmezleşmesi açısından önemlidir. Ergeni duymak, yalnızca semptomu görmek değil onun çevresiyle, kırılganlıklarıyla ve suskunluk biçimleriyle de ilişki kurabilmektir.

Hizmet Sunumu, İnsan Gücü ve Politika Eksikliği

Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları, Türkiye'de 1990 yılında ayrı bir uzmanlık alanı, 1995 yılında ise anabilim dalı haline gelmiştir. Bu tarihsel gelişim, alanın görece genç olduğunu ve kurumsal olarak hâlâ gelişmekte bulunduğunu göstermektedir. 1996'da 10 milyon çocuğa 35 uzman düştüğü aktarılırken, 2025 itibarıyla çocuk ve ergen psikiyatristi sayısının 1200'ü aştığı belirtilmektedir. Bu artış önemli olmakla birlikte gereksinimin hâlâ çok yüksek olduğu açıktır. Yaklaşık 3000 çocuk ve ergen psikiyatristine, 4500 alan odaklı psikoloğa ve 3000 yardımcı sağlık personeline ihtiyaç bulunduğu ifade edilmektedir. Yataklı servisler geçmişe göre artmış olsa da hâlâ yetersizdir. Ekip temelli hizmetler sınırlı kalmakta, ulusal çocuk ve ergen ruh sağlığı politikası ise bütünlüklü biçimde oluşturulamamaktadır. Uzun yıllardır dile getirilen eksiklikler bugün de geçerliliğini korumaktadır, bunlar; birinci basamakta bilgi, beceri ve tutum eksikliği, tıp eğitiminde psikolojik boyutun zayıflığı, kurumlar arası koordinasyon eksikliği, ebeveyn eğitiminin sınırlılığı, araştırma desteğinin yetersizliği, kanıta dayalı veri eksikliği, anne-bebek ruh sağlığının ihmal edilmesi, kriz müdahale programlarının zayıflığı, ekip eksikliği ve medya alanında yetersiz yönlendirme şeklinde sıralanabilir.

Sahadan Görünenler: Genç Uzmanların Yalnızlığı ve Sistem Baskısı

Bugün sahada çalışan genç çocuk ve ergen psikiyatristlerinin yaşadığı sıkışmışlık, mesleğimizin en önemli sorun alanlarından biridir. Devlet hastanelerinde kısa zaman dilimleri içinde çok sayıda ve ağır travmatik içeriğe sahip dosyayla çalışmak yalnızca iş yükü yaratmaz, aynı zamanda hekimde çaresizlik, tükenmişlik ve etik zorlanma duygusu da oluşturur. Özellikle sağlık tedbiri kapsamında kısa sürede çok sayıda olgunun değerlendirilmesi, çocuk ve ergen ruh sağlığı pratiğinin nitelikli klinik görüşme, aileyle çalışma ve ekip değerlendirmesi gerektiren doğasıyla açık bir çelişki içindedir. Bir başka sorun da şudur: kurum içinde terapi uygulamaya zaman bulunamamaktadır, kurum dışında ise ekonomik güçlükler nedeniyle çocuklar ve aileler gerekli ruh sağlığı hizmetlerine erişememektedir. Böylece kamusal hizmetlerin nicelik baskısı ile özel hizmetlerin erişilemezliği arasında hem çocuklar hem de meslek çalışanları sıkışmaktadır. Bu yalnızca yönetsel bir aksama değildir, aynı zamanda çocukların ruhsal gereksinimlerinin sistem tarafından tam olarak karşılanamamasıdır.

Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığını Nasıl Düşünmeliyiz?

Türkiye’de çocuk ve ergen ruh sağlığını belirleyen ana toplumsal risk alanlarının uzun yıllardır büyük ölçüde değişmeden kaldığı açıktır. Yoksulluk, ihmal ve istismar, göç, çocuk işçiliği, şiddet ve hizmete erişim güçlüğü, geçmişte olduğu gibi bugün de çocuk ruh sağlığının merkezinde yer almaktadır. Bu süreklilik bize açık bir şey söylemektedir: sorunlar yalnızca klinik müdahalelerle çözülemez. Çocuk ve ergen ruh sağlığı; sosyal politika, eğitim politikası, çocuk koruma sistemi ve gelir adaleti birlikte düşünülmelidir. Bununla birlikte alanın sayısal olarak büyüdüğü, uzman sayısının arttığı ve bazı tedavi yöntemlerinin yaygınlaştığı da doğrudur. Ancak nicel büyüme, yapısal kapasite yetersizliği ve kamusal örgütlenme sorunları nedeniyle nitelikli, erişilebilir ve eşitlikçi bir hizmet modeline tam olarak dönüşmemiştir. Bu durum, özellikle kamu hastanelerinde çalışan genç uzmanlar üzerinde ciddi bir yük oluşturmaktadır. Bu yük yalnız iş yoğunluğu değil aynı zamanda sınırlı müdahale imkânları nedeniyle oluşan mesleki yalnızlaşma ve etik zorlanmadır.

Çocuk ve ergen ruh sağlığını toplumsal iyileşme ile doğrudan ilişkilendirmek gerekir. Sağlıklı bağlanma ile aidiyet duygusu ve yurttaşlık bilinci arasında, özerklik gelişimi ile birey olma bilinci arasında, merak ve yaratıcılık ile demokratik katılım arasında, sağlıklı nesne ilişkileri ile eşitlik ve ayrımcılıkla mücadele arasında, ayrışabilme ile uygarlık ve değişime açıklık arasında, dayanıklılık ile toplumsal dayanışma arasında doğrudan bağ vardır. Bu yaklaşım, çocuk ve ergen psikiyatrisini yalnızca “tedavi eden” bir uzmanlık değil toplumun ruhsal altyapısını kuran bir alan olarak görmeyi mümkün kılar.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de çocuk ve ergen ruh sağlığı alanı aynı anda hem ağır yapısal sorunlar hem de güçlü bir mesleki birikim taşımaktadır. Sorunların ağırlığı; yoksulluk, çocuk işçiliği, şiddet, ihmal-istismar, göç, hizmet eşitsizliği ve nitelikli bakım eksikliğinde yoğunlaşmaktadır. Umudun kaynakları ise alanın tarihsel belleği, uzman sayısındaki artış, genç kuşakların sorumluluk alma isteği ve mesleki dayanışma ağlarının gelişmesinde görünmektedir. Bu çerçevede bazı temel gereklilikler açıkça ortadadır. İlk olarak Türkiye’de çocuk ve ergen ruh sağlığı için ulusal, bütüncül, hak temelli ve bütçelendirilmiş bir politika oluşturulmalıdır. Bu politika yalnız Sağlık Bakanlığı’nın değil eğitim, sosyal hizmet, adalet ve çalışma yaşamını da kapsayan çok sektörlü bir çerçevede inşa edilmelidir. İkinci olarak koruyucu ruh sağlığı hizmetleri gebelikten başlayarak bebeklik, erken çocukluk, okul öncesi ve okul çağı boyunca yapılandırılmalıdır. Anne-bebek ruh sağlığı, ebeveyn eğitimi, okul temelli destek sistemleri ve erken risk taramaları yaygınlaştırılmalıdır. Üçüncü olarak çocuk ve ergen ruh sağlığı hizmetleri ekip temelli hale getirilmelidir. Çocuk psikiyatristleri; psikolog, sosyal hizmet uzmanı, psikiyatri hemşiresi, özel eğitim uzmanı ve gerektiğinde hukuk-çocuk koruma birimleri ile bütünleşik çalışmalıdır.

Dördüncü olarak kamu hastanelerinde kısa görüşme süreleri ve aşırı dosya yüküyle nitelikli hizmet üretilmeyeceği kabul edilmelidir. Özellikle travma, istismar ve çocuk koruma dosyaları için özel zaman, ekip ve süpervizyon modelleri geliştirilmelidir. Beşinci olarak çocuk işçiliği, aşırı yoksulluk, okuldan kopuş ve güvencesiz yaşam koşulları çocuk ve ergen ruh sağlığının merkezî belirleyenleri olarak kabul edilmeli; sosyal politika ile ruh sağlığı politikası birlikte düşünülmelidir. Altıncı olarak çocuk ihmal ve istismarı, intihar, madde kullanımı, dijital bağımlılık ve hizmete erişim alanlarında güvenilir ulusal veri sistemleri kurulmalı, araştırma destekleri artırılmalıdır. Yedinci olarak genç uzmanların mesleki yalnızlaşmasını azaltacak dayanışma ağları, akran destek grupları, süpervizyon mekanizmaları ve mesleki inisiyatifler desteklenmelidir.

Çocuk ve ergen ruh sağlığı, toplumsal geleceğin ruhsal altyapısıdır. Bir toplumun eşitlik, özgürlük, dayanışma ve demokratik olgunluk kapasitesi; çocuklarının nasıl büyüdüğü, nasıl korunduğu, nasıl duyulduğu ve hangi koşullarda ruhsal gelişim gösterdiği ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle çocuk ve ergen ruh sağlığına yatırım yapmak, yalnızca bir sağlık hizmeti sunmak değil aynı zamanda daha adil, daha dayanıklı ve daha uygar bir toplum kurmak anlamına gelir. Bugün bütün güçlüklerine rağmen bu alanın umut üretme kapasitesini koruduğunu düşünüyorum. Bu umut, gerçekliği inkâr eden bir iyimserlikten değil kuşaklar arası aktarımdan, ortak akıldan, mesleki dayanışmadan ve çocuklardan yana olma kararlılığından beslenmektedir. Mesleğimizin asıl gücü de burada yatmaktadır: Her şeye rağmen çocuğu duymaktan, ergeni anlamaya çalışmaktan, aileyi yalnız bırakmamaktan ve toplumun ruhsal geleceğini savunmaktan vazgeçmemekte.

Kaynak notu:

Bu metin, çocuk ve ergen ruh sağlığı alanındaki tarihsel birikim, mesleki gözlem ve alanda paylaşılan veriler temel alınarak hazırlanmış bir yazı taslağıdır. Metin içinde yer verilen sayısal veriler, aktarıldığı haliyle korunmuştur. Türkiye Ruh Sağlığı Profili Araştırması, Türkiye Cumhuriyeti Ruh Sağlığı Politikası Kitabı (2006), 2002-2003 Ulusal Ruh Sağlığı Politikası Konferansı raporları, TÜİK çocuk istatistikleri, OECD veritabanı, DSÖ raporları, Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı, otizm ve çocuk koruma alanına ilişkin güncel kurumsal raporlar.

*Bu yazı, EÇPİ tarafından Dr Bahar Gökler ile yapılan söyleşinin yazılı metne dönüştürülüp, metinlerin yapay zeka aracıyla bütünleştirilmesi ile hazırlanmıştır.

Çocukları Cezayla Değil Gelişimsel Gerçeklerle Düşünmek: Suça Sürüklenen Çocuklar, Çocuk Adalet Sistemi ve Psikiyatrinin Rolü Üzerine

Etkin Çocuk Psikiyatristleri İnisiyatifi'nin yayınında Sehra Aksu, çocuk adalet sistemiyle temas eden çocukları Prof. Dr. Bengi Semerci ile konuştu.

Söyleşinin odağında şu soru vardı: Suça sürüklenen çocukları “hasta” ya da “tehlike” olarak mı görmeliyiz; yoksa onları gelişimsel, ruhsal, ailesel, eğitsel ve toplumsal koşullar içinde mi değerlendirmeliyiz?

Moderatör: Sehra Aksu

Etkin Çocuk Psikiyatristleri İnisiyatifi

Prof. Dr. Bengi Semerci İle
Çevrim İçi Söyleşi

**ÇOCUKLAR HASTA
OLDUKLARI İÇİN Mİ
SUÇA
SÜRÜKLENİYOR?**
Çocuk Psikiyatristleri
Ne Düşünüyor?

24 Şubat 2026
Salı 20:00

Çocuk adalet sistemi, son yıllarda yalnızca hukukçuların değil ruh sağlığı çalışanlarının, eğitimcilerin, sosyal hizmet uzmanlarının ve ailelerin de gündeminde. Özellikle “suça sürüklenen çocuk” kavramı etrafında yürüyen tartışmalar, çocukların yetişkin gibi yargılanıp yargılanmaması, ceza yaşının düşürülmesi, medya ve sosyal çevrenin etkisi, aile ve okul sisteminin koruyucu rolü gibi pek çok başlığı beraberinde getiriyor.

Bu söyleşide Sehra Aksu, çocuk ve ergen psikiyatrisi alanındaki deneyimi, çocuk hakları ve sosyal projelerdeki çalışmalarıyla tanınan Prof. Dr. Bengi Semerci'ye çocuk adalet sisteminin çocuk ruh sağlığı açısından nasıl değerlendirilmesi gerektiğini sordu. Semerci'ye göre temel mesele, çocuğa ne ad verildiğinden çok çocuğun nasıl korunduğu, nasıl değerlendirildiği ve toplumun bu çocuklara nasıl gelecek sunduğu.

“18 yaşın altındaki herkes çocuktur; tartışmaya buradan başlamalıyız.”

Sehra Aksu: Çocuk adalet sistemiyle temas eden çocukların durumu uzun zamandır Türkiye’de ve dünyada tartışılıyor. Söyleşide özellikle “suça sürüklenen çocuk” kavramını ele almak istiyoruz. Bu kavram kimi zaman eleştiriliyor; yerine “kanunla ihtilafa düşen çocuk” ya da “özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuk” gibi ifadeler öneriliyor. Ama temel mesele, çocuğu yalnızca fail olarak değil gelişimsel, sosyal ve ruhsal riskler bağlamında değerlendirmek. Sizce tartışmaya nereden başlamalıyız?

Prof. D. Bengi Semerci

1963 İstanbul doğumlu, 1986 Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunu bir çocuk-ergen ve erişkin psikiyatristidir. Akademisyenlik, yazarlık ve klinik çalışmalarını sürdüren Semerci, Bengi Semerci Enstitüsü'nü kurarak çocuk, ergen ve aile eğitimleri üzerine yoğunlaşmış, çok sayıda kitap ve akademik yayına imza atmıştır.

Bengi Semerci: Önce şunu net söylemek gerekir: Yasalar karşısına getirilen 18 yaşın altındaki herkes çocuktur. Bu yalnızca bizim mesleki tercihimiz değil uluslararası kabul gören gelişimsel ve hukuki bir sınırdır. Bu nedenle tartışmanın merkezinde çocuğa hangi adı verdiğimizden çok onunla ne yaptığımız ve ne yapmamız gerektiği olmalı.

Çocuk psikiyatristleri bu tartışmanın tam ortasında yer alır. Çünkü tıbbın her alanında olduğu gibi çocuk psikiyatrisinde de temel yaklaşım yalnızca tedavi etmek değil mümkün olduğunca koruyucu hekimlik yapmaktır. Çocuk adalet sisteminde de tartışılması gereken ilk şey “kaç yaşında nasıl ceza verelim” değil çocukları bu noktaya gelmeden nasıl koruyacağımızdır.

Avrupa ülkelerine baktığımızda çocuk adalet sisteminin temel yaklaşımı, çocukları yetişkin gibi yargılamak değildir, onların gelişimini, korunmasını ve topluma yeniden kazandırılmasını gözetmektir. Çocukları yetişkin saymak, gelişimsel gerçeklere aykırıdır.

“Ergenlik, kolayca hastalık diye etiketlenmemesi gereken bir dönemdir.”

Sehra Aksu: Yayının başlığında da “Çocuklar hasta mı?” sorusunu sorduk. Normal gelişimsel özelliklerle psikopatolojiyi nasıl ayırt etmeliyiz? Her otoriteye karşı çıkan, kuralları zorlayan ya da başkaldıran çocuk için “davranım bozukluğu” diyebilir miyiz?

Bengi Semerci: Hayır, diyemeyiz. Her farklı davranışı hastalık ya da anormallik olarak değerlendirmiyoruz. Tanı koyarken de yalnızca bazı davranışların varlığına bakmayız. Bir davranış kişinin işlevselliğini bozuyor mu, yaşamını sürdürmesini engelliyor mu, sosyal ilişkilerini, okulunu, ailesini etkiliyor mu; bunlara bakarız.

Ergenlik dönemi doğası gereği daha dürtüsel, daha atak, daha kolay etkilenebilir bir dönemdir. Duyguları düzenleme, dürtüleri kontrol etme, doğruyu yanlıştan ayırma, karar verme ve sonuçları öngörme becerileri hâlâ gelişmektedir. Beynin özellikle karar verme ve planlamayla ilişkili bölgelerinin gelişimi genç erişkinlik dönemine, yaklaşık 20’li yaşların ortalarına kadar sürer.

Bu nedenle ergenlerin kapı çarpması, itiraz etmesi, risk alması, arkadaş grubundan etkilenmesi tek başına hastalık değildir. Ergenlik aileler için zor olabilir ama bu dönem çoğu zaman geçicidir. Sorulması gereken asıl soru şudur: Hangi çocuklar bu gelişim döneminde adalet sistemiyle temas edecek kadar riskli bir noktaya sürükleniyor? Onları oraya iten koşullar nelerdir?

“Suça sürüklenmeyi yalnızca psikiyatrik bozukluklarla açıklamak kolaya kaçmaktır.”

Sehra Aksu: Suça sürüklenme açısından risk faktörlerini sıraladığınızda, psikiyatrik hastalıklar bu listenin neresinde duruyor?

Bengi Semerci: Bu alanda çalışanların ortak biçimde vurguladığı risk faktörleri arasında yoksulluk, aile sisteminin işlevsizliği, yaşanan çevrenin özellikleri, eğitim sisteminin dışlayıcı yapısı ve suçun toplum tarafından nasıl ele alındığı ilk sıralarda gelir. Ruhsal bozukluklar bu tablo içinde önemli olabilir; ancak tek başına belirleyici değildir.

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, öğrenme güçlüğü, davranım sorunları, depresyon, kaygı bozukluğu ya da travma sonrası belirtiler elbette çocuğun yaşamını etkileyebilir. Bu çocukların erken tanınması ve tedaviye ulaşması çok önemlidir. Ancak buradan “ruhsal bozukluğu olan her çocuk suç işler” sonucu çıkmaz. Tersine de doğru değildir: Suça karışan her çocuğun mutlaka psikiyatrik bir hastalığı vardır diyemeyiz. Suçu yalnızca ruhsal bozukluklara, televizyona, dizilere, sosyal medyaya ya da oyunlara bağlamak kolay bir açıklamadır. Bunların etkisi olabilir; ancak sağlıklı, desteklenen, güvenli bir çevrede büyüyen bir çocuğun yalnızca bir film izlediği ya da bir oyun oynadığı için şiddete yöneldiğini söylemek bilimsel olarak yeterli değildir. Başka risk faktörleri devreye girdiğinde medya ve sosyal çevre etkisi daha güçlü hâle gelebilir.

“Okul yalnızca bilgi öğretmez; aidiyet, sosyal beceri ve koruma sağlar.”

Sehra Aksu: Eğitim sisteminin koruyucu rolünü özellikle vurguladınız. Okulun çocuğun suça sürüklenmesini önlemedeki yeri nedir?

Bengi Semerci: Okul, çocuğun gelişiminde çok önemli bir sistemdir. Çocuk okulda yalnızca bilgi öğrenmez. Aidiyet duygusu kazanır, sosyal ilişki kurar, akranlarıyla ve yetişkinlerle temas eder, empatiyi, paylaşmayı, sınırları ve sorumluluğu öğrenir. Eğitim ve öğretim birlikte düşünülmelidir. Biz çoğu zaman yalnızca öğretim kısmına, yani notlara, testlere, sınav başarısına odaklanıyoruz. Oysa eğitim kısmı en az onun kadar önemlidir.

Bir çocuk aile içinde yeterince desteklenmiyorsa, okul onun için çok güçlü bir koruyucu alan olabilir. Ama okul o çocuğu “başarısız”, “istenmeyen”, “sorun çıkarıcı” diye dışarı ittiğinde çocuk yine bir yere ait olmak ister. Doğa boşluk sevmez. Bu boşluğu bazen sokak grupları, çeteler ya da şiddetli güç gibi sunan yapılar doldurur.

Ergenlik döneminde bir gruba ait olmak çok önemlidir. Çocuk sağlıklı bir gruba, güvenli bir okula, spor ya da sanat gibi destekleyici alanlara erişemezse, kendisine değer verdiğini söyleyen ama onu şiddet ya da suç için kullanan gruplara yönelebilir.

“Çocukların geleceğe dair umudu kalmadığında, güç vaat eden yapılar cazip hâle gelir.”

Sehra Aksu: Gençlerin geleceğe dair umutsuzluğu da bu tabloda önemli bir yerde duruyor gibi görünüyor. Bu umutsuzluk suça sürüklenme riskini nasıl etkiliyor?

Bengi Semerci: Gençler iyi bir hayat kurmak, değerli olmak, saygı görmek, para kazanmak, bir yere gelmek ister. Ama eğitimle, emekle, meslekle bir gelecek kurabileceklerine dair umutları zayıfladığında başka yollar cazip hâle gelir. Çeteler ya da suç örgütleri gençlere çoğu zaman “güç” vaat eder: “Herkes senden çekinecek, sana saygı duyacak, önemli biri olacaksın” der.

Bugün toplumda şiddet gösteren, baskı kuran, gücüyle var olan figürlerin kimi zaman değerli ve önemli gösterildiğini görüyoruz. Bu yalnızca dizilerde ya da sosyal medyada değil günlük yaşamda ve toplumsal ilişkilerde de karşımıza çıkıyor. Çocuklar görerek öğrenir. Şiddetin işe yaradığı, cezasız kaldığı ya da yüceltiği bir ortamda büyüyen çocukların bundan etkilenmemesini bekleyemeyiz.

“Cezaevi çocuk için travmadır; özellikle uzun tutukluluk süreleri ağır sonuçlar doğurur.”

Sehra Aksu: Söyleşide aktardığımız Ocak 2026 verilerine göre ceza infaz kurumlarında 12–18 yaş arasında 4 binin üzerinde çocuk bulunuyor. Bunların 1.176’sı hükümlü, 3.245’i tutuklu. Yani hakkında henüz karar verilmemiş çocukların sayısı, hükümlü çocukların yaklaşık üç katı.

Bu çocukların önemli bir bölümü eğitime kayıtlı değil; örgün eğitime erişebilenlerin oranı da oldukça düşük. Bir çocuğun, psikiyatrik tanısı olsun ya da olmasın, uzun süre ceza infaz kurumunda kalması ruhsal açıdan ne anlama gelir?

Bengi Semerci: Bu başlı başına bir travmadır. Çocuğu cezalandırma amacıyla kapalı bir ortama koyduğunuzda, onu mutlaka “düzeltmiş” olmazsınız. Tam tersine, daha fazla travmaya maruz bırakabilir, suçla daha fazla temas etmesine, suç yöntemlerini öğrenmesine, daha riskli gruplarla ilişki kurmasına zemin hazırlayabilirsiniz.

Özellikle ilk kez suçla temas eden çocukların doğrudan adalet sisteminin içine sokulmaması gerekir. Bu, hiçbir şey yapılmasın demek değildir. Elbette geri bildirim verilmeli, sosyal düzenlemeler yapılmalı, gelişimine uygun tedbirler alınmalıdır. Ancak yaklaşım, cezalandırma merkezli değil; onarıcı adalet, koruma, eğitim ve rehabilitasyon merkezli olmalıdır.

Çocukları yetişkinlerin yanına koymak, onları yetişkin gibi yargılamak, gelişimsel olarak da ruhsal olarak da çok ağır riskler taşır. İstismar, kullanılma, suç örgütleriyle ilişkilendirilme gibi riskler artar. Ergenlik dönemi zaten kolay etkilenilen bir dönemdir. Bu nedenle çocuğu daha riskli ilişkilerin içine bırakmak değil, o ilişkilerden korumak gerekir.

“Daha ağır ceza, tek başına suçun önüne geçmez.”

Sehra Aksu: Kamuoyunda zaman zaman ceza yaşının düşürülmesi ya da çocukların yetişkin gibi yargılanması talepleri gündeme geliyor. Siz bu yaklaşıma nasıl bakıyorsunuz?

Bengi Semerci: Daha ağır ceza vermek tek başına suçun önüne geçmez. Tarih boyunca en ağır cezaların uygulandığı dönemlerde de suç işlenmiştir. Çocuklar için de mesele “cezasızlık” değildir. Kimse çocuklar bir suçla karşılaştığında hiçbir tedbir alınmasın demiyor. Söylediğimiz şey, çocuğun gelişim dönemine uygun, çocuğu koruyan, sorumluluk almasını sağlayan, ama onu daha fazla travmatize etmeyen bir sistem kurulmasıdır.

Türkiye’de ceza sorumluluğu açısından 12 yaş altı çocukların ceza sorumluluğu yoktur. 12–15 yaş aralığında çocuğun fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve davranışlarını yönlendirme kapasitesi değerlendirilir. 15–18 yaş aralığı da yetişkinlerden ayrı değerlendirilir. Dolayısıyla “15 yaş altı hiç yargılanmıyor” gibi ifadeler doğru değildir. Çocuklar için ayrı bir hukuki değerlendirme sistemi vardır; mesele bunun çocuk yararına uygun biçimde işletilip işletilmediğidir.

“Aileyi suçlamak değil, aile sistemini değerlendirmek gerekir.”

Sehra Aksu: Aile bu tablonun neresinde duruyor? Aileyi sorumlu tutmakla aileyi desteklemek arasındaki çizgi nasıl kurulmalı?

Bengi Semerci: Çoğu aile çocuğunun iyi olmasını ister. Ancak bu, her ailenin çocuğu koruyabildiği anlamına gelmez. Ailenin maddi ya da manevi gücü yetmeyebilir. Aile içinde şiddet, ihmal, kayıp, ayrılık, kontrol kaybı, yoksulluk ya da işlevsizlik olabilir. Çocuk, sözel ya da fiziksel şiddetin olağan olduğu bir evde büyüyorsa, “güçlü olan haklıdır” mesajını öğrenebilir.

Bu nedenle aileyi yalnızca suçlamak yerine aile sistemini değerlendirmek gerekir. Aile çocuğu koruyamıyorsa, devletin ve sosyal destek sistemlerinin devreye girmesi gerekir. Bu destek her zaman yalnızca para vermek değildir. Aileye rehberlik, sosyal hizmet desteği, okul ve sağlık sistemiyle koordinasyon, gerektiğinde çocuğun korunması gibi çok yönlü müdahaleler gerekir.

“Riskli çocukları en erken fark edebileceğimiz yer okul ve birinci basamak destek sistemleridir.”

Sehra Aksu: Koruma, tedavi ve rehabilitasyon açısından temel ilkeler neler olmalı? Sağlık politikaları açısından nasıl bir çerçeve önerirsiniz?

Bengi Semerci: En temel ilke erken müdahaledir. İş olup bittikten sonra müdahale etmek her zaman daha zordur. Yaş büyüdükçe, davranış örüntüleri yerleştikçe ve travmalar biriktikçe değiştirmek daha güç hâle gelir. Bu nedenle çocukların sağlık sistemine kolay ulaşması gerekir. Çocuk psikiyatrik değerlendirmesi zaman ister; çocuğun ailesini, okulunu, gelişimini, risk faktörlerini, güçlü yönlerini değerlendirmeden sağlıklı bir sonuca varılamaz.

Ama sağlık sistemi tek başına yetmez. Eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, aile ve adalet sistemleri birlikte çalışmalıdır. Türkiye’de en büyük sorunlardan biri kurumlar arası koordinasyon eksikliğidir. Bir çocuk okulda riskli görünüyorsa, evde ihmal ya da şiddet varsa, ruhsal belirti gösteriyorsa, sosyal destek ihtiyacı varsa, bu bilgilerin uygun biçimde bir araya gelmesi ve çocuğun düzenli izlenmesi gerekir.

Okullardaki rehberlik ve psikolojik danışmanlık servisleri yalnızca “sorun çıkaran öğrencilerin gönderildiği yer” olmamalıdır. Okula başlayan her çocuğun güçlü ve kırılgan yönlerini izleyen, riskleri erken fark eden, gerektiğinde aile ve diğer kurumlarla bağlantı kuran bir sistem olmalıdır. Ancak çok yüksek öğrenci sayıları ve yetersiz personel ile bunu yapmak mümkün değildir.

“Hapishane ya da ıslahane değil, eğitim ve rehabilitasyon odaklı merkezler gerekir.”

Sehra Aksu: Çocuk özgürlüğünden yoksun bırakıldığında, kurumların nasıl işlemesi gerekir?

Bengi Semerci: Çocuğun tutulduğu yerin mantığı hapishane ya da ıslahane olmamalıdır. Merkezde rehabilitasyon, eğitim, ruhsal destek ve topluma yeniden katılım olmalıdır. Çocuk eğitimine devam edebilmeli, ruhsal bir sorunu varsa tedaviye ulaşabilmeli, çıktığında nasıl bir hayata döneceği planlanmalıdır.

Bir çocuğu kapatıp belli bir süre sonra “cezan bitti, çıkabilirsin” demek yeterli değildir. Çıktığında aynı aileye, aynı çevreye, aynı yoksulluğa, aynı okul dışılığına, aynı suç ilişkilerine dönüyorsa, kısa sürede yeniden sisteme girmesi şaşırtıcı olmaz.

Ayrıca çocuklarla temas eden hâkimlerin, polislerin, infaz personelinin ve tüm profesyonellerin çocuk gelişimi ve çocuk psikolojisi konusunda özel eğitim alması gerekir. Çocuk mağdur da olsa, fail olduğu iddia edilen kişi de olsa, gelişimsel özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

“Tedbir kararı vermek yetmez; tedbirin nasıl uygulandığını izlemek gerekir.”

Sehra Aksu: Mahkemelerden gelen sağlık, danışmanlık, eğitim ya da sosyal destek tedbirleri uygulamada zaman zaman aksayabiliyor. Aileler bazen neden yönlendirildiklerini bile bilmeden sağlık kurumlarına gelebiliyor. Bu konuda ne yapılmalı?

Bengi Semerci: Bu yalnızca suça sürüklenen çocuklarda değil, mağdur çocuklarda ve koruma altındaki çocuklarda da önemli bir sorun. Hâkim “sağlık tedbiri verilsin” diyebiliyor; ama bu tedbirin nerede, nasıl, ne kadar süreyle, hangi ekip tarafından ve nasıl izleneceği net olmayabiliyor. Tedbir vermek tek başına yeterli değildir. Tedbirin uygulanması, sürekliliği ve etkisi izlenmelidir.

Çocuk ruh sağlığı alanında süreklilik çok önemlidir. Çocuğun ve ailenin aynı uzmanla ilişki kurabilmesi, güven geliştirmesi, tedavinin yalnızca tek bir görüşmeye ya da ilaç düzenlemesine indirgenmemesi gerekir. Sistem düzelmeden, tedbir kararlarının kâğıt üzerinde kalma riski devam eder.

“Antisosyal kişilik bozukluğu çocuklukta tanı olarak kullanılmaz.”

Sehra Aksu: Yayından gelen sorulardan biri de “callous-unemotional özellikler” ve “antisosyal” etiketiyle ilgiliydi. Bu kavramlar çocuklar için nasıl kullanılmalı?

Bengi Semerci: “Antisosyal kişilik bozukluğu” çocukluk döneminde kullandığımız bir tanı değildir. Kişilik bozukluklarını 18 yaşın altında tanı olarak koymaktan kaçınıyoruz. Bazı çocuklarda ileride antisosyal kişilik örüntüsüne dönüşebilecek özelliklerden söz edilebilir; ancak bunu gelişimsel olarak sabit, değişmez bir kader gibi görmek doğru değildir.

Çocukların pişmanlık göstermemesi de her zaman yetişkinlerdeki anlamıyla değerlendirilmemelidir. Bir yetişkin stratejik olarak “pişmanım” diyebilir; bunun hukuki sonucunu hesaplayabilir. Ergen ise çoğu zaman böyle bir hesabı yapacak bilişsel olgunlukta olmayabilir. Bu durum çocuğun daha “kötü” ya da “hain” olduğunu değil, gelişimsel olarak hâlâ çocuk olduğunu gösterir.

“Medya etkisi önemlidir; ama yasakla değil, aile ve toplum bilinciyle ele alınmalıdır.”

Sehra Aksu: Dizilerde, filmlerde ya da sosyal medyada şiddetin ve “kötü adam” figürlerinin yüceltilmesi sık tartışılıyor. Çocuk psikiyatristleri bu konuda nasıl bir yerde durmalı?

Bengi Semerci: Medya etkisi elbette önemlidir. Çocukların ne izlediği, neye maruz kaldığı, izlediği içeriklere ailelerin nasıl tepki verdiği önemlidir. Ancak her şeyi yasaklayarak çözeceğimizi düşünmek yine kolaycı bir yaklaşım olur.

Ailelerin çocukların izlediği içerikleri bilmesi, yaşına uygun olmayan içerikler konusunda sınır koyması, birlikte izlenen içerikler üzerine konuşması gerekir. Çocuk yalnızca ekrandaki sahneden değil, anne babanın o sahneye verdiği tepkiden de öğrenir. Toplumsal tepki, ailelerin bilinçlenmesi ve şiddeti yücelten içeriklerin normalleştirilmemesi önemlidir.

“Şiddete susmak, şiddetin artmasına katkı sağlar.”

Sehra Aksu: Şiddetin yalnızca adalet sistemine düşen olaylarla sınırlı olmadığını, okullarda ve akran ilişkilerinde de arttığını söylediniz. Bunu nasıl okumalıyız?

Bengi Semerci: Gençler arasında şiddet artıyor; ama bu her zaman karakola ya da mahkemeye yansımıyor. Okullarda fiziksel zorbalık, sözel zorbalık ve siber zorbalık ciddi biçimde artmış durumda. Sosyoekonomik düzeyden bağımsız olarak karşımıza çıkıyor. Çünkü şiddetin yapılabilir, kabul edilebilir ve çoğu zaman sonuçsuz kalabilir bir davranış gibi algılandığı bir ortam oluşuyor.

Şiddet karşısında ne kadar sessiz kalırsak, şiddet o kadar artar. Bu çocuklar için de erişkinler için de geçerlidir. Şiddeti yalnızca uygulayanlar değil, ona sessiz kalanlar da toplumsal olarak bu döngünün sürmesine katkıda bulunur.

“Kolaya kaçmayalım: Suç işleyen herkes hasta değildir.”

Sehra Aksu: Söyleşinin başındaki soruya geri dönersek: Suça sürüklenen çocuklar hasta oldukları için mi suçla temas ediyor?

Bengi Semerci: Bazı çocukların ruhsal sorunları olabilir ve bu çocukların tedaviye erişmesi gerekir. Ama suç işleyen herkes hasta değildir. Suç işleyen herkese “hasta” demek, bir anlamda sorunun gerçek nedenlerini görünmez kılar. Erişkinlerde de sık sık benzerini görüyoruz: “Cinnet geçirdi”, “çıldırdı” gibi bilimsel karşılığı olmayan ifadelerle olay açıklanmaya çalışılıyor. Oysa birçok etken bir araya gelmeden bu sonuçlar ortaya çıkmaz.

Çocuklar için de aynı şey geçerli. Yoksulluk, aile sorunları, okuldan kopma, travma, ihmal, şiddet, umutsuzluk, sağlıksız akran grupları, suçun toplumda nasıl görüldüğü ve bireysel ruhsal özellikler birlikte değerlendirilmelidir. Tek bir nedene indirgemek bilimsel değildir.

“Çocuk gibi yargılayalım; doğru yargılayalım.”

Sehra Aksu: Son söz olarak ne söylemek istersiniz?

Bengi Semerci: Çocuklara tedbir alınmasın, sorumluluk verilmesin, yaptırım olmasın demiyoruz. Ama çocukları erişkin gibi yargılamak doğru değil. Onlar çocuk. Çocuk gibi yargılayalım; doğru yargılayalım; ne yaptığımızı bilerek yargılayalım.

Asıl mesele, çocukları bu noktaya gelmeden korumaktır. Bunun için aileyi, okulu, sağlık sistemini, sosyal hizmetleri, adalet sistemini ve toplumu birlikte düşünmek zorundayız. Kolaya kaçmadan, sorumluluğu yalnızca çocuğun ya da yalnızca bir psikiyatrik tanının üzerine yıkmadan, çocuğun gelişimsel gerçeklerini ve üstün yararını merkeze alan bir sistem kurmalıyız.

Sehra Aksu: Bu söyleşinin sonunda görünen o ki, çocuk suçluluğunu tek bir davranışa ya da tek bir psikiyatrik tanıya indirgemek doğru değil. Bireysel özellikler, aile yapısı, okul deneyimleri, akran ilişkileri ve toplumsal koşullar birbirini etkiliyor. Bu nedenle çözüm de çok boyutlu olmak zorunda. Katkılarınız için çok teşekkür ederiz.

Bengi Semerci: Ben teşekkür ederim. Hasta olan çocukları elbette tedavi edelim. Ama suç işleyen herkes hasta değildir. Çocukları anlamak, korumak ve doğru biçimde sorumluluk almalarını sağlamak için daha bütüncül düşünmek zorundayız.

BİYOPSİKOSOSYAL NE DEMEK?

Prof. Dr. Emine Zinnur Kılıç

EÇPİ Bülten • Sayı 1 • 2026

Sineklerin Tanrısı Üzerinden Zorbalık, Korku ve Biyopsikososyal Bakış

Etkin Çocuk Psikiyatristleri İnisyatifi

Konuk: Prof. Dr. Emine Zinnur Kılıç
Moderatör: Prof. Dr. Didem Behice Öztop

Etkin Çocuk Psikiyatristleri İnisyatifi

Prof. Dr. Emine Zinnur Kılıç ile
Çevrim İçi Söyleşi

**BİYOPSİKOSOSYAL
NE DEMEK ?**

Sineklerin Tanrısı Örneği
Üzerinden Zorbalığın
Tartışılması

26 Ocak 2026
Pazartesi 20:00

Etkin Çocuk Psikiyatristleri İnisyatifi'nin oturumunda Prof. Dr. Emine Zinnur Kılıç, William Golding'ın Sineklerin Tanrısı romanını çocuk ve ergen psikiyatrisi perspektifinden ele aldı. Söyleşi, yalnızca bir edebiyat metni üzerinden yapılan yorumla sınırlı kalmadı; insan doğasındaki saldırganlık, zorbalık, korku, güç arayışı, grup dinamikleri ve otoriteye itaat gibi temel konular biyopsikososyal bir çerçevede tartışıldı. Golding'ın romanında ıssız bir adaya düşen çocuklar, başlangıçta oyun, özgürlük ve keşif duygusuyla hareket ederler. Ancak zamanla düzen kurma çabası yerini korkuya, rekabete, kimliksizleşmeye ve şiddete bırakır. Prof. Kılıç'ın vurguladığı gibi romanın gücü, çocukların dünyasında ortaya çıkan bu dönüşümü insanlık durumunun bir alegorisine dönüştürmesinden gelir.

Biyopsikososyal Bakışa Kişisel Bir Yolculuk Prof. Kılıç, konuşmasına çocuk psikiyatrisinde biyopsikososyal yaklaşımın kendisi için nasıl şekillendiğini anlatarak başladı.

Prof. Dr. Emine Zinnur Kılıç:

1983 yılında arasında Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. İki yıl Bandırma SSK Hastanesi'nde Pratisyen Hekim olarak çalıştı. 1985- 1990 yılları arasında SSK Ankara Hastanesi Psikiyatri Kliniğinde Erişkin Psikiyatrisi Uzmanlık Eğitimi'ni tamamladı ve Erişkin Psikiyatristi oldu. 1992 -1993 yıllarında Londra Üniversitesi Psikiyatri Enstitüsü tarafından düzenlenen Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Diploma Kursu'nu tamamladı. Aynı dönemde Maudsley Hastanesi Psikoterapi Departmanında Aile terapisi eğitimi aldı. 1993-1996 yılları arasında SSK Ankara Hastanesi Psikiyatri Kliniğinde Başasistan ve Ergen Ünitesi Sorumlusu olarak çalıştı. 1994 yılında Doçentlik Ünvanı aldı. 1996 yılından itibaren Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. 2001 yılında Harvard School of Public Health de Biyoistatistik ve Sosyal Epidemiyoloji derslerini ve Klinik Araştırma Yöntemleri kursunu tamamladı. 2002 yılında Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi'nde Profesörlük ünvanı aldı. 2006-2008 yılları arasında Ankara Tıp Fakültesi Çocuk Psikiyatrisi Anabilim Dalı Başkanlığı yaptı. 2008-2012 yılları arasında Yeditepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Anabilim Dalı Başkanlığı yaptı. 2013 yılından itibaren özel hekim olarak çalışmaya başladı. Halen İstanbul, US Psikiyatri Kliniği'nde Çocuk, Ergen ve Erişkin Psikiyatristi olarak çalışmakta; Ergen Psikiyatrisi ve Aile Terapisi alanlarında eğitimler vermektedir.

Hacettepe Tıp Fakültesi'nde öğrenciyken Atalay Yörükoğlu'nun Çocuk Ruh Sağlığı kitabıyla karşılaşması, çocuk ruh sağlığına ilgisinin erken dönemde oluşmasında belirleyici olmuştu. O yıllarda çocuk gelişimine ilişkin yaklaşımlarda çevrenin, anne-baba tutumlarının ve psikanalitik kavramların ön planda olduğunu; çocuğun bir ölçüde "boş levha" gibi düşünüldüğünü hatırlattı.

Erişkin psikiyatrisi uzmanlık eğitimi sırasında ergenlerle çalışması, ruhsal yapının bilinçdışı yönlerine ve psikodinamik açıklamalara daha yakından bakmasını sağladı. Ardından İngiltere’de Michael Rutter’ın yürüttüğü çocuk ve ergen psikiyatrisi eğitim programına katılması, gelişimsel psikopatoloji çerçevesini tanımasında önemli bir dönüm noktası oldu.

Erişkin psikiyatrisi uzmanlık eğitimi sırasında ergenlerle çalışması, ruhsal yapının bilinçdışı yönlerine ve psikodinamik açıklamalara daha yakından bakmasını sağladı. Ardından İngiltere’de Michael Rutter’ın yürüttüğü çocuk ve ergen psikiyatrisi eğitim programına katılması, gelişimsel psikopatoloji çerçevesini tanımasında önemli bir dönüm noktası oldu. Gelişimsel psikopatoloji, bireyi yalnızca biyolojik ya da yalnızca sosyal etkilerle açıklamayan; genetik yatkınlıkları, nörogelişimsel süreçleri, hayvan çalışmalarından ve evrimsel psikolojiden gelen bilgileri sosyal çevreyle birlikte değerlendiren bir yaklaşım sunar. Bu nedenle çocuk, ergen ya da erişkin ruh sağlığını anlamaya çalışırken temel soru şudur: Biyolojik altyapı, sosyal çevre ve ruhsal düzenleyici süreçler birbirini nasıl etkiler? Prof. Kılıç, bu çerçevede insanı “biyopsikososyal bir bütün” olarak ele almanın önemini vurguladı. Şiddet ve saldırganlık konusu da bu yaklaşımı tartışmak için en çarpıcı alanlardan biridir; çünkü saldırganlığın biyolojik temelleri bütün canlılarda gözlenebilirken, insanlarda kültür, dil, semboller, kurallar, statü ve kimlik gibi karmaşık psikososyal katmanlarla biçimlenir.

Saldırganlığın Biyolojik ve Toplumsal Kökenleri

Söyleşide saldırganlık iki temel biçimiyle ele alındı. İlki, planlı ve amaçlı nitelik taşıyan proaktif saldırganlıktır. Hayvanlarda avlanma davranışı bunun en açık örneklerinden biridir. Bu saldırganlık türünde hedefe yönelik dikkat, bekleme, planlama ve uygun anda harekete geçme vardır. Bu nedenle yalnızca sempatik uyarılmayla değil, sempatik ve parasempatik sistemlerin birlikte düzenlendiği, prefrontal kontrolün de devrede olduğu bir durum olarak düşünülmelidir.

İkinci tür ise afektif ya da reaktif saldırganlıktır. Daha dürtüsel, savunmaya dönük ve yoğun duygusal uyarılmayla ilişkili olan bu biçimde öfke, korku, engellenme ve tehdit algısı ön plandadır. Kendini ya da yavrusunu korumaya yönelik saldırgan davranışlar bu gruba örnek verilebilir. İnsanlarda şiddet, bu biyolojik temellerin çok daha karmaşık bir toplumsal zeminde ortaya çıkmasıyla şekillenir. İnsan da diğer canlılar gibi kaynak, eş, güç ve statü için rekabet eder. Ancak insan topluluklarında kültür, dil, hukuk, ahlak, eğitim ve ortak semboller saldırganlığın nasıl ifade edileceğini düzenler. Uygarlık, saldırganlığı bütünüyle yok etmez; onu belirli kurallar, anlamlar ve sınırlar içinde tutmaya çalışır. Bu nedenle şiddeti anlamak için yalnızca dürtüye değil, sosyal statüye, benlik imajına, dışlanma korkusuna, grup içindeki konuma ve kişinin psikolojik tehditleri nasıl algıladığına da bakmak gerekir. Ergenlik dönemi bu açıdan özel bir önem taşır; çünkü sosyal statü, akran onayı ve dışlanma tehdidi ergenin ruhsal dünyasında son derece güçlü belirleyicilerdir.

William Golding ve Sineklerin Tanrısı

William Golding, uzun yıllar İngiltere’de öğretmenlik yapmış, II. Dünya Savaşı sırasında Kraliyet Donanması’nda görev almış ve Normandiya Çıkarması’na katılmış bir yazardır. Savaşın yıkıcılığına tanıklığı ile okul çağındaki erkek çocukları yakından gözlemlemiş olması, Sineklerin Tanrısı romanının arka planını oluşturur. Roman, atom savaşı tehdidi altındaki dünyadan uzaklaştırılmaya çalışılan bir grup İngiliz okul çocuğunun uçak kazası sonrası ıssız bir adaya düşmesiyle başlar. Ada ilk bakışta cennet gibidir: yetişkin yoktur, okul yoktur, kural koyucu otorite yoktur. Çocuklar için bu durum başlangıçta özgürlük ve eğlence anlamına gelir. Ancak kısa süre içinde bu özgürlük, düzen kurma çabasıyla; düzen kurma çabası da rekabet, korku ve şiddetle karşı karşıya gelir. Prof. Kılıç’ın vurguladığı üzere Golding’in temel soruları şunlardır: Kötülük insanın içinde midir? Uygarlık ve eğitim kötülüğü ortadan kaldırabilir mi? Korku ve iktidar arzusu ortaya çıktığında demokratik düzen ne kadar dayanıklıdır? Çocuklar, yetişkin dünyasının şiddetini yeniden üretir mi? Romanın sonunda cennet gibi ada yanmış, çocuklardan bazıları ölmüş, kalanlar ise birbirlerini avlayan bir gruba dönüşmüştür. Ada artık yalnızca bir ada değil, insan toplumunun küçük bir modeli hâline gelmiştir.

Domuzcuk, Ralph ve Demokratik Düzen Arayışı

Romanın başındaki iki temel karakterden biri Ralph, diğeri ise kitap boyunca “Domuzcuk” olarak anılan çocuktur. Domuzcuk fiziksel açıdan kırılığandır: kiloludur, astımı vardır, gözlük takar ve yüzme bilmez. Ancak aynı zamanda çocuklar arasında en akılcı, en planlı ve en çözüm odaklı kişidir. Bu yönüyle uygarlığı, rasyonaliteyi, kuralları, dil yoluyla anlaşmayı ve demokratik düzen kurma çabasını temsil eder. Domuzcuk’un ilk yaptığı şeylerden biri çocukların isimlerini öğrenmeye çalışmaktır. İsim, bireysel kimliğin ve sorumluluğun temelidir. Herkesin adı olmalı, herkes kendi adına konuşabilmeli ve topluluk içinde tanınmalıdır. Domuzcuk’un deniz kabuğunu bulması ve bu kabuğun toplantılarda söz hakkını temsil edecek bir sembole dönüşmesi de aynı çabanın parçasıdır. Kabuğu elinde tutan konuşur; diğeri onu dinler. Böylece ortak anlam, iletişim düzeni ve demokratik işleyiş için sembolik bir temel oluşur. Ralph, çocuklar tarafından lider seçilir. Jack ise koro grubunun başındaki, fiziksel ve sosyal olarak daha baskın görünen, doğal liderlik iddiası taşıyan bir karakterdir. Seçimi Ralph kazansa da Jack, avcılarının başına geçerek kendi güç alanını kurar. Bu noktadan itibaren ada iki farklı yönelim arasında bölünmeye başlar: Ralph ve Domuzcuk’un temsil ettiği düzen, akıl ve kurtulma hedefi; Jack’in temsil ettiği güç, av, korku ve hâkimiyet arzusu.

Teknoloji, Ateş ve Kontrol Sorunu

Çocukların adadan kurtulabilmesi için ateş yakmaları gerekir. Ateş hem dış dünyayla iletişimin hem de teknolojinin sembolüdür. Ateşi yakmak için Domuzcuk’un gözlüklerini kullanırlar. Bu sahne, insan aklının ve teknolojisinin hayatta kalmayı mümkün kılan gücünü gösterir. Ancak aynı sahne bir uyarı da içerir. Ateş kontrol edilmediğinde adayı yakacak kadar tehlikeli hâle gelir. Prof. Kılıç bu noktayı atom enerjisi ve günümüzde yapay zekâ üzerine yürütülen tartışmalarla ilişkilendirdi: İnsan teknolojiyi üretir; fakat onu hangi amaçla, hangi sınırlar içinde ve hangi etik denetimle kullanacağı sorusu her zaman belirleyicidir. Teknoloji, uygarlığı güçlendirebildiği gibi yıkımı da hızlandırabilir.

Zorbalığın İlk İşareti: Domuzcuk’a Yönelen Alay

Adadaki şiddet bir anda başlamaz. İlk işaretlerden biri Domuzcuk’la alay edilmesidir. Jack ona “şişko” der; Ralph ise Domuzcuk’un kendisine güvenerek söylediği lakabı diğeriyle önünde açığa çıkarır. Böylece Domuzcuk’un mahremiyeti ihlal edilir, güveni kırılır ve topluluğun en kırılan üyesi hedef hâline gelir. Bu sahne zorbalığın doğasına ilişkin önemli bir noktayı gösterir: Zorbalık çoğu zaman önce alayla, lakap takmayla, küçük düşürmeyle ve bir çocuğun farklılığını görünür kılmayla başlar. Fiziksel güçsüzlük, hastalık, yoksulluk, nörogelişimsel farklılık, sosyal beceri güçlüğü ya da yalnızca “azınlıkta kalmak” zorbalığa maruz kalma riskini artırabilir. Domuzcuk’un temsil ettiği şey de budur: akılcı olan, düzen kurmaya çalışan ama bedensel ve sosyal olarak savunmasız görülen çocuk hedefe yerleştirilir.

Ergenlikte Rekabet, Statü ve Güç Arayışı

Prof. Kılıç, romandaki Jack-Ralph çatışmasını ergenlik döneminde sosyal statü arayışıyla ilişkilendirdi. Ergenlikte beyin hormonlarının etkisiyle yeniden örgütlenir; akran ilişkileri, onay görme, dışlanma ve statü kaybı çok daha belirleyici hâle gelir. Özellikle erkek ergen gruplarında fiziksel güç, cesaret, risk alma ve baskınlık gibi özellikler statü kazanma araçları olarak kullanılabilir. Araştırmalar, sosyal statüde yükselmenin testosteronla; statü belirsizliği ya da statü kaybı tehdidinin ise stres yanıtlarıyla ilişkili olabileceğini göstermektedir. Bu, testosteronun doğrudan şiddet anlamına geldiği şekilde anlaşılmalıdır. Daha doğru ifade, statü kazanma ya da statüyü koruma motivasyonunun bazı koşullarda saldırgan davranışları artırabileceğidir. Romanda Jack’in dönüşümü de bu ekseninde ilerler. Ateş nöbetini ihmal ettikleri için Ralph tarafından sorumsuzlukla eleştirilmesi, Jack’in liderlik duygusunu sarsar. Ardından kendi grubunu toplar, avcılığı öne çıkarır ve yavaş yavaş demokratik düzenden koparak güç merkezli bir topluluk kurar.

Korku, Otorite ve Kimliksizleşme

Adadaki küçük çocuklar zamanla bir “canavar” olduğuna inanmaya başlarlar. Jack bu korkuyu yatıştırmak yerine besler. Kendisini hem koruyucu hem de besleyici lider olarak sunar: Canavardan koruyacaktır, domuz avlayarak karınlarını doyuracaktır. Böylece korku, liderliğini pekiştiren bir araç hâline gelir. Korku, toplulukları yönetilebilir kılan en güçlü duygulardan biridir. Dışarıda tehdit edici bir düşman ya da canavar olduğuna inanıldığında, bireyler güvenlik arayışıyla otoriter lidere daha kolay bağlanabilir. Romanda Jack’in gücü tam da buradan beslenir. Bu süreçte çocuklar yüzlerini boya, kömür ve kanla kaplamaya başlarlar. Bu yalnızca savaş oyunu değildir; kimliksizleşmenin sembolüdür. Bireysel isimler, kişisel sorumluluk, utanç ve vicdan geri plana çekilir. Çocuklar artık tek tek bireyler değil, “avcılar”dır. Kimliksizleşme, kişinin kendi eylemlerinden duyduğu sorumluluğu azaltır ve grup içinde şiddetin sınırlarını genişletir.

Ritüel, Kurban ve Simon’un Ölümü

Jack’in etrafında toplanan çocuklar ateşin çevresinde dönerek ritüeller yaparlar. “Domuzu öldür, boğazını kes” anlamına gelen tekrarlar, korkuyu yatıştıran ve grup bağlılığını artıran bir ayin hâline gelir. Ritüel, korkuya anlam verir; aynı zamanda şiddeti meşrulaştırır. Bu ritüelin kurbanı Simon olur. Simon, romanda sezgisel, içe dönük ve farklı bir çocuk olarak yer alır. Domuz başıyla yaptığı hayali konuşmada, kötülüğün dışarıdaki bir canavardan değil, çocukların kendi içinden kaynaklandığı ima edilir. Simon daha sonra çocukların canavar sandıkları şeyin, paraşütle adaya sürüklenmiş ölü bir asker olduğunu fark eder. Gerçeği haber vermek için çocukların yanına koştuğunda, ritüel içindeki grup onu canavar sanarak öldürür. Simon’un ölümü, hem ortak suçun hem de hakikati söyleme ihtimalinin yok edilmesinin sahnesidir. Bu nedenle romanda güçlü bir dini ve sembolik çağrışım taşır. Simon gerçeği getirebilecek kişidir; fakat grup korku ve şiddet içinde onu duyamaz, tanıyamaz ve yok eder.

Roger: Nasırlaşmış Duygulanım ve Şiddetten Haz Alma

Romandaki Roger, Jack’ten farklı bir şiddet biçimini temsil eder. Jack’in temel motivasyonu liderlik, statü ve güçtür. Roger ise şiddetten haz alan, başkasına acı vermekten rahatsızlık duymayan, empati ve suçluluk duygusu belirgin biçimde zayıf görünen bir karakterdir. Bu özellikler güncel psikiyatride, davranım bozukluğu bağlamında “sınırlı prososyal duygular” belirteciyle ilişkilendirilen tabloyu düşündürür. Bu belirteç, pişmanlık ya da suçluluk duymama, empati eksikliği, performans kayıtsızlık ve duygulanımda sıklık gibi özellikleri kapsar. Prof. Kılıç, bu grubun nörobiyolojik olarak da farklı işleyiş gösterebildiğine; özellikle tehdit, korku, amigdala yanıtı ve prefrontal düzenleme sistemlerinin önemine dikkat çekti. Roger’ın Domuzcuk’un ölümüne yol açan kayayı itmesi, romanda şiddetin artık geri dönüşsüz bir noktaya ulaştığını gösterir. Deniz kabuğu da Domuzcuk’la birlikte parçalanır. Böylece hem rasyonel akıl hem de demokratik söz düzeni yok edilmiş olur.

Otoriteye İtaat ve Kötülüğün Sıradanlığı

Söyleşide romandaki grup şiddeti Stanley Milgram’ın otoriteye itaat deneyleriyle ilişkilendirildi. Milgram’ın Yale Üniversitesi’nde yürüttüğü deneylerde katılımcılar, bir öğrenme deneyi yaptıklarına inandırılmış ve yanlış cevap veren kişiye giderek artan düzeylerde elektrik şoku vermeleri istenmiştir. Gerçekte şok verilmemesine rağmen, katılımcıların önemli bir bölümü otorite figürünün “lütfen devam edin” yönlendirmesiyle en yüksek şok düzeyine kadar ilerlemiştir. Bu deneyler, sıradan insanların belirli koşullarda kendi ahlaki sorumluluklarını askıya alarak otorite adına zarar verici davranışlara katılabildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Kişi kendisini artık kendi adına hareket eden bir özne olarak değil, başkasının talimatını yerine getiren bir araç olarak gördüğünde sorumluluk duygusu zayıflar. Bu nokta Hannah Arendt’in “kötülüğün sıradanlığı” kavramıyla da ilişkilendirildi. Kötülük her zaman açıkça sadistik ya da patolojik kişilerden gelmez. Bazen kurallara uyan, görevini yaptığını düşünen, kendi karar verme sorumluluğunu devreden sıradan insanların

eylemlerinde ortaya çıkar. Bu nedenle asıl tehlike, kötülüğün gündelik ve meşru görünen düzeneklerle sıradanlaşmasıdır. Ergenlikte bu süreç daha da kırılabilir. Çünkü ergen için akran grubunun dışında kalmak, alay edilmek ya da statü kaybetmek yoğun bir tehdit anlamına gelir. Birçok ergen zorbalıktan rahatsız olsa bile sessiz kalabilir; çünkü dışlanmaktan ya da hedef hâline gelmekten korkar.

Zorbalıkta Roller: Zorba, Destekçi, Seyirci ve Karşı Çıkan

Prof. Kılıç, zorbalıkta tek bir fail olmadığını; farklı rollerin bulunduğunu vurguladı. Birincisi zorbalığı başlatan ve sürdüren kişidir. İkincisi, doğrudan öne çıkmadan zorbayı kışkırtan, şiddeti izlemekten ya da artırmaktan haz alan kişidir. Üçüncü grup, zorbalığı açıkça başlatmasa da gülerken, izleyerek, alkışlayarak ya da sessiz onay vererek destekleyenlerdir. Dördüncü grup ise rahatsız olduğu hâlde korktuğu için sessiz kalanlardır. Zorbalığa açıkça karşı çıkanlar genellikle azınlıktadır. Bunun için yalnızca ahlaki farkındalık değil, güçlü bir benlik duygusu, sosyal destek ve dışlanma tehdidine dayanabilme kapasitesi gerekir. Bu nedenle zorbalıkla mücadele yalnızca “zorbayı durdurma” meselesi değildir; seyirci konumundaki çocukların güçlendirilmesi, güvenli bildirim kanallarının oluşturulması ve okul ikliminin dönüştürülmesi de gerekir.

Okuldan Uzak Kalmak, Dışlanma ve Riskin Artması

Tartışma bölümünde, okul sisteminden uzak kalan çocukların durumu da gündeme geldi. Prof. Kılıç, okul dışı kalmanın tek başına damgalayıcı bir şekilde ele alınmaması gerektiğini; ancak sosyal statü kaybı, eğitimden kopma, ekonomik zorluklar, olumsuz çocukluk yaşantıları ve suçu destekleyen çevresel koşulların bir araya geldiğinde şiddet ve suça sürüklenme riskini artırabileceğini belirtti.

Burada yine biyopsikososyal yaklaşım belirleyicidir. DEHB, sınırdaki zihinsel işlevsellik ya da öğrenme güçlüğü gibi biyolojik ve nörogelişimsel yatkınlıklar, destekleyici eğitim sistemi ve koruyucu çevreyle karşılandığında farklı; dışlanma, yoksulluk, ihmal ve okuldan kopmayla birleştiğinde çok daha farklı sonuçlar doğurabilir.

Bu nedenle okul yalnızca akademik bilgi aktaran bir kurum değildir. Okul, çocuk için düzen, ilişki, tanınma, sınır, aidiyet ve sosyal statü sağlayan koruyucu bir yapıdır. Pandemi döneminde okuldan uzak kalan çocuk ve ergenlerde gözlenen ruhsal zorlanmalar da okulun bu koruyucu işlevini açık biçimde göstermiştir.

Romanın Sonu: Ada Bir Mikrokozmostur

Romanın sonunda Ralph, Jack'in avcı grubundan kaçarken deniz kıyısında bir deniz subayıyla karşılaşır. Kurtulmuştur; ancak gördüğü şeyin ağırlığı altında ağlamaya başlar. Ralph'in ağladığı şey yalnızca kendi korkusu değildir. İnsanın içindeki karanlığa, masumiyetin yitirilmesine ve uygarlığın ne kadar kırılabilir olduğuna ağlar. Subay çocukların bu hâline şaşırır; onları bir oyun oynuyor sanır. Oysa dış dünyada da savaş sürmektedir. Bu nedenle subay ve temsil ettiği yetişkin dünyası çocuklardan bütünüyle farklı değildir. Ada, insanlığın küçük bir modeli, yani mikrokozmostur. Çocukların adada kurduğu şiddet düzeni, yetişkinlerin dünyasında daha büyük ölçekte sürmektedir.

Tartışmadan Öne Çıkanlar

Söyleşinin tartışma bölümünde Sineklerin Tanrısı insanlığın alegorisi olarak ele alındı. Domuzcuk'un gözlükleriyle ateş yakılması, bilimin ve teknolojinin hem kurucu hem de yıkıcı potansiyelini düşündürdü. Bilimsel düşünceyi, sağduyuyu ve demokratik düzeni temsil eden karakterlerin ağır bedel ödemesi dikkat çekici bulundu. Romanda çocukların kısa sürede ritüel, lider, kurban, korku nesnesi ve ortak düşman üretmeleri; insan topluluklarında dinin, politikanın ve düzen arayışının nasıl doğabileceğine ilişkin güçlü bir sembolik anlatım olarak yorumlandı. Ancak demokrasinin kurulması kadar korunmasının da zor olduğu; korkunun demokratik işleyişi kolayca zayıflatabildiği vurgulandı.

Tartışmada İngiliz kimliği de gündeme geldi. Romanda “Biz İngiliziz, kurallara uyarız” fikrinin yinelenmesi, uygarlık ve demokrasiyle övünen bir kimliğin kendi içindeki şiddet potansiyeliyle yüzleşmesini sağlar. Golding'in eleştirisi yalnızca çocuklara değil, insanın kendisini uygar sayarken bastıracağı karanlık yönlerine yöneliktir.

Son Söz: Çocuk Psikiyatrisinin Sorumluluğu

Prof. Kılıç, konuşmasını Golding'in Nobel konuşmasındaki insanlık vurgusuyla tamamladı. Golding, insanlığın kendi kendini yok etme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu; buna karşı sözcüklerin, edebiyatın, konuşmanın ve insanlar arasındaki bağı dönüştürücü gücünü hatırlatır. Sineklerin Tanrısı bize çocukların "masum" oldukları için şiddetten bütünüyle uzak olmadığını; fakat şiddetin de yalnızca bireysel kötülükle açıklanamayacağını gösterir. Korku, statü kaygısı, dışlanma, otorite, kimliksizleşme, grup baskısı ve koruyucu yapıların zayıflaması bir araya geldiğinde çocuklar da yetişkinler gibi yıkıcı dinamiklerin parçası olabilirler. Bu nedenle çocuk ve ergen psikiyatrisinin görevi yalnızca bireysel belirtileri tedavi etmek değildir. Çocuğun biyolojik yatkınlıklarını, aile ilişkilerini, okul ortamını, akran grubunu, toplumsal eşitsizlikleri ve kültürel anlam dünyasını birlikte değerlendirmek gerekir. Biyopsikososyal bakış tam da bu nedenle vazgeçilmezdir. Zorbalığı anlamak ve önlemek için de aynı bütüncül bakışa ihtiyaç vardır: kırılğan çocukları korumak, seyirci kalan çocukları güçlendirmek, okulu güvenli ve kapsayıcı bir ortam hâline getirmek, korku ve dışlanma üzerinden kurulan güç ilişkilerini görünür kılmak ve çocuklara sözün, ilişkinin ve ortak yaşamın imkânını yeniden sunmak.

Okul Ruh Sağlığı Yasası

Dr. Ali EROL
Çocuk Psikiyatristi

Nörogelişimsel, duygusal, davranışsal, psikosozyal, bilişsel açılardan farklı olan bir çocuğun okulda/sınıfta zorluk yaşamasını, okuldaki/sınıftaki arkadaşlarının etkilenmesini ve etkilenen çocukların velilerinin kolektif olarak zorluk yaşayan çocuğa ve ikincil olarak da bu çocuğun ebeveynlerine zorbalık yapması gözlenen bir durum. Nasıl oluyor da veliler kolektif zorba haline geliyor? Çok boyutlu olan bu zorbalık türüyle ilgili bazı başlıkları ele alacağız.

Neoliberal dönüşümle birlikte eğitimde çocuklar proje, veliler ise proje yöneticisi gibi oldu. Ve bu sistem velileri aşırı bireysel sorumluluk altında bıraktı. Bu sistemde çocuğun tüm gündemi, eğitim ve beceri geliştiren aktivitelerle dolduruluyor; ebeveyn, çocuğun eğitimsel rotasını proje yöneticisi gibi planlıyor. Tabi proje yöneticisi olmanın velilere duygusal, davranışsal maliyetleri oluyor. “En iyi veli olmak, çocuğum için hiç bir şeyi kaçırmamak...” vb üzerinden çok yoğun performans kaygısı, rekabet, kontrol ihtiyacı, sınıf içinde zorlanma yaşayan çocukları, “çocuğumu geride bıraktırıyorum” düşüncesiyle tehdit olarak algılama...

Bir öğrenci tehdit olarak algılanırsa, WhatsApp grubunda, okul bahçesindeki/etkinliklerdeki veli buluşmalarında önce çocuğu “hiperaktif, tuhaf davranışları var vb.” ile etiketleme başlıyor, devamında biz (sorumluluk sahibi, çocuğunu önemseyen... veliler) ve onlar (çocuğuna terbiye vermeyen, sorunlu, sorumsuz...) ayrımı oluşuyor. Biz-Onlar ayrımından sonra aynı görüşteki bireyler bir araya geldiğinde, görüşleri daha sert ve saldırgan hâle geliyor ve bir veli tek başına söylemeyeceği sertlikte cümleleri grup içinde rahatlıkla kurmaya başlıyor.

Biz olunca, sorumluluk duygusu azalıyor. Utanma, mahcubiyet duyguları da azalıyor ve empatileri düşüyor. Zorbalık kolektif hale geliyor.

Avcı-toplayıcı toplumlardan günümüze kadar birçok toplumda, “düzen bozucu” olarak görülen bireyin kolektif bir ritüelle dışlanması kavramını, günümüz veli gruplarında da benzer şekilde görüyoruz. Bir bakıma, düzeni bozandan, farklı olandan, “kirliden” arınma gibi oluyor bu ritüeller. Bu arınma ritüelleri, tehlike duygusunu bireysel alandan alıp kolektif bir çerçeveye taşıyor. Böylece “tehlike”, topluluğun(velilerin) ortak kontrolü altında yönetilebilir hâle geliyor.

Güçlü bir okul ruh sağlığı sistemi olmadığı için veliler “sorunu kendi çözmek zorunda bırakılmış” hissine sürükleniyor ve yukarıdaki kısır döngüler başlıyor.

Toplumsal cinsiyetle ilgili de kısa bir ek yapmak istiyorum. Çünkü WhatsApp grubunda, okul bahçesinde, sınıf içi etkinliklerde... çoğunlukla “anneler” aktif. Toplumsal cinsiyet rollerinde, “çocuğun davranışından anne sorumludur” normu birçok kültürde olduğu gibi Türkiye’de de çocuğun, davranışı,uyumu,sınıf içi durumu,sosyal becerileri,performansı, doğrudan annenin ebeveynlik niteliğine atfedilir. Bu sosyokültürel beklenti nedeniyle, Çocuk düzen bozuyorsa annenin yetersizdir. Çocuk başarısızsa anne de başarısızdır. Çocuğun problemleri görünmesi ise annenin prestij kaybını gösterir. Dolayısıyla anne grupları, sadece çocukların değil, annelerin de statülerinin karşılaştırıldığı yerlerdir. Böylece her anne, kendi ebeveyn kimliğini korumak için daha fazla tetikte oluyor.

Türkiye ve gelişmiş ülkelerdeki uygulamaları karşılaştırınca, Türkiye’de okul ruh sağlığı sistemi olmadığı, sorunlar bilimsel ekipler tarafından çözülemediği için, yük velilere ve öğretmenlere biniyor. Bu nedenle veli-öğretmen/idare ilişkisi kırılma hâle geliyor, gereksiz gerilimler ortaya çıkıyor. Veliler bazen birbirine karşı da kolektif zorbalık davranışları geliştirebiliyor. Gelişmiş ülkelerde ise bu tür gerilimler sistem tarafından emildiği için çatışmalar büyümeden çözülüyor. Okullarda, davranış yönetimi, zorbalık değerlendirmesi, duygu-davranış sorunlarının klinik analizi, aile görüşmesi protokolleri, olmadığı için, boşluğu WhatsApp veli grupları dolduruyor.

Okul Ruh Sağlığı Yasası

Finlandiya veya Kanada gibi gelişmiş ülkelerde, davranışı farklı olan bir çocuğu önce okul psikoloğu, sonra sosyal hizmet uzmanı sonra gerekirse çocuk psikiyatrisi değerlendiriyor. Türkiye’de bu mekanizma yok. Bu yüzden, çocuğun davranışı bilimsel çerçevede değil, “anne-babası terbiye vermemiş”, “özel ilgi bekliyor”, “sınıfın düzenini bozuyor” şeklinde sosyal yargılarla açıklanmaya başlanıyor. Veliler arasında “bizim grubumuz” vs “diğer aile” ayrışması oluşuyor. Türkiye’de öğretmen, okulda hem öğretmen, hem psikolog, hem sosyal hizmet uzmanı, hem kriz yöneticisi, hem aile danışmanı rolünü üstlenmek zorunda kalıyor. Bu çoklu rol hiçbir sistemde sürdürülebilir değildir. Normalde, davranış güçlüğü, anksiyete, dikkat eksikliği, hiperaktivite, öğrenme güçlüğü, travma sonrası davranışlar okul psikoloğu ve sosyal hizmet ekibi tarafından yönetilir. Türkiye’de bu olmadığı için sistemsiz yalnızlık nedeniyle öğretmenler zorunlu olarak savunmaya geçiyor. Veliler öğretmenden: davranış düzeltmesi, psikolojik sorun çözümü, kriz yönetimi, sosyal beceri eğitimi, bireysel ilgi, özel eğitim desteği bekliyor. Oysa öğretmenin görevi eğitimidir, klinik hizmet değil.

Bazı veliler, öğretmenin kapasitesinin dışında olan bir sorunu öğretmene yük olarak geri veriyor. “Niye çözemiyor?” “Benim çocuğumun hakkı yeniyor!” “Sınıf yönetiminiz zayıf!” Öğretmen ise sistemsiz yalnızlık içinde defansifleşir ve çatışma yükseliyor ve öğretmen ruhsal olarak zorlanma yaşıyor.

Sonuç olarak, Milli Eğitim Bakanlığı'nın verilerine göre 18 milyon öğrenci; 1,2 milyon öğretmen var. Veli sayısı net değil ama tahmini 9-12 milyon olarak düşünersek. 30 milyona yakın yurttaşın ruhsal sağlığını ilgilendiren okul ruh sağlığı konusunda adımların atılması gerekiyor. Türk Tabipler Birliği, Türkiye Barolar Birliği, Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatrisi Derneği, Türkiye Psikiyatri Derneği, Türk Psikologlar Derneği, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Psikiyatri Hemşireleri Derneği, Eğitim Sendikaları... biraraya gelip Okul Ruh Sağlığı konusunda yasal düzenleme önerilerini de içeren tartışma ve çerçeve oluşturma sürecine girse diye temeni ederek yazımı bitireyim.

Çocuğun Dünyasında İfade Özgürlüğü: Oyun, Kent ve İlişki

Dr. Önder Küçük

Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Uzmanı

İfade özgürlüğü denince çoğu zaman gazete yazıları, kamusal tartışmalar, sansür, siyasal fikirler, mahkeme salonları akla gelir. Çocuk söz konusu olduğunda konu daha geniş, daha sessiz ve çoğu zaman daha inceliklidir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuğun ifade özgürlüğünü konuşma ya da yazıyla sınırlamaz. Çocuk bu hakkını sözle, yazıyla, basılı metinlerle, sanatla ya da kendi seçtiği başka herhangi bir yolla kullanabilir. Sözleşme, görüş oluşturma kapasitesi olan her çocuğun kendisini etkileyen konularda düşüncesini özgürce açıklama ve özellikle yargısal ya da idari süreçlerde dinlenilme hakkını güvence altına alır. Daha da önemlisi, Çocuk Hakları Komitesi bu hakkın bir yaş sınırına bağlanamayacağını açıkça söyler. Çok küçük çocuklar bile tercihlerini, anladıklarını ve yaşadıklarını oyunla, beden diliyle, yüz ifadesiyle, resimle, çizgiyle gösterebilir. Doğan Cüceloğlu da insan ilişkilerinde sözlerin olduğu kadar, susmanın, duruşun, yüzün ve hareketin de bir anlam taşıdığını hatırlatır. Bu yüzden çocuk ve ifade özgürlüğü üzerine düşünürken çocukların ifadesinin yalnızca konuşma olmadığını bilmemiz gerekir. Bu bakış, soruyu da değiştirir. “Biz onun ifadesini duyabiliyor muyuz?”

Dinlemek, Çocuğun Ne Anlatmaya Çalıştığını Fark Etmektir

Bir çocuğun bakışını kaçırmaması, okul öncesi bir çocuğun aynı oyunu defalarca kurması, bir ergenin kapıyı sertçe kapatması, başka bir çocuğun hep aynı resmi çizmesi ya da sürekli aynı köşede oyalanması çoğu zaman yalnızca davranıştan ibaren sanılır. Bunlar, iç dünyanın dışarıya uzanan küçük işaretlerdir. Çocuk bazen cümle kurmak yerine; bir yerde durur, bir şeyi tekrar eder, bir şeye dokunmaz, bir şeyden uzaklaşır. Bunların hepsi bir anlatım

biçimi olabilir. Çocuk Hakları Komitesi, çocuğun özgürce görüş açıklayabilmesi için yaşına, durumuna ve toplumsal bağlamına uygun bir ortam gerektiğini belirtir. Çocuk kendini saygı görmüş ve güvende hissetmelidir. Bu nedenle ifade özgürlüğü, çocuklar için güvenli bir ifade zemini meselesidir. Çocuğu dinlemek hukuki bir yükümlülük olmasının yanı sıra, dikkat, sabır ve yorumlama becerisi isteyen insani bir iştir. Oyun, çocuk için çoğu zaman onun en doğal anlatım biçimidir. Çocuk Hakları Komitesi oyunu, çocuğun bizzat başlattığı, yönettiği ve biçimlendirdiği bir etkinlik olarak tanımlar. Yetişkinler oyunun kurulacağı ortamı destekleyebilir; ama oyunun kendisi çocuğun içinden gelir. Çocuk oyunu çoğu zaman oyunun kendi anlamı için oynar.

Bir amaç gözetmez. Komite, oyunun yalnızca eğlence olmadığını; fiziksel, sosyal, bilişsel, duygusal ve manevi gelişimin temel parçalarından biri olduğunu vurgular. Aynı yorumda, kültürel ve sanatsal ifadenin okulda, evde, sokakta, kamusal alanlarda, dijital platformlarda, videoda ve çocuğun temas ettiği başka pek çok yerde ortaya çıkabileceği belirtilir. Bu açıdan oyun, çocuğun dünyayı yokladığı, kurcaladığı, dönüştürdüğü ve kendini görünür kıldığı bir alandır. Hukuk diliyle, oyun korunması gereken bir ihtiyaçtır. aynı zamanda ciddiye alınması gereken bir ifade biçimidir.

Oyun, Çocuğun Dünyaya Yazdığı İlk Metindir

Winnicott bu konuda çok kıymetli bir kapı açar. Onun düşüncesinin merkezinde, çocuğun benlik duygusunun ilişki içinde geliştiği fikri vardır. Özellikle ebeveyn-bebek ilişkisinin sağladığı “kolaylaştırıcı çevre”, çocuğun kendini kurabilmesi için temel bir zemindir. Winnicott’ın kavramları arasında “holding”, geçiş alanı, oyun, gerçek kendilik ve sahte kendilik yer alır. Çocuk, iç dünyası ile dış gerçeklik arasında bir köprüye ihtiyaç duyar. Oyun tam da bu köprüünün üzerinde gerçekleşir. Winnicott’ın çocuklarla çalışırken kullandığı “squiggle game”, yani birlikte karalama oyunu, bu bakımdan çok öğreticidir. Bazen bir çizgi, bir sözcükten önce konuşur. Çocuğun elinin kıvrımı, kalemin kâğıda basıncı, bıraktığı boşluk, aynı biçime tekrar tekrar dönmesi ya da resimdeki ısrarı, onun iç dünyasının ilişki içinde dile gelişidir. Burada ifade, güvenli bir ilişki içinde kendini ortaya koyabilmektir. Çocuk merkezli alanlar ve kentin yapısı da doğrudan ifade özgürlüğüyle ilişkilidir. Çünkü çocuk hareket ederek de kendini ifade eder. Bir çocuğun koşması, tırmanması, geri çekilmesi, aynı yoldan tekrar tekrar geçmesi, bisiklet sürmesi, bir duvarın dibinde oyalanması ya da bir meydana girip girmemesi onun dünyaya verdiği cevabın parçasıdır.

Dijital Dünya, Çocuğun Sesini Büyütebilir

Çocuk kenti kullanmanın yanı sıra bedeniyle, dikkatiyle, merakıyla ve çekincesiyle okur. UNICEF'in çocuk odaklı kent planlaması rehberi bu konuda açık bir şey söyler: Kamusal alanların erişilebilir ve güvenli olması, çocukların ve bakımverenlerin bir araya gelebilmesi, etkileşebilmesi ve karar alma süreçlerine katılabilmesi için gereklidir. Kamusal ve yeşil alanların eksikliği, çocukların oynama, sosyalleşme ve bir topluluğun parçası olma imkânını daraltır. Bu daralma, sivil katılımı da sınırlar. Araç odaklı ulaşım ve güvensiz sokaklar çocukların bağımsız hareketliliğini azaltır, onları eve kapatır ve kentsel hayattan uzaklaştırır. Bu nedenle çocuk dostu kent çocuğun ifade özgürlüğünün maddi altyapısıdır

Kent, Çocuğun Bedeniyle Kurduğu Büyük Cümledir

“Çocuk merkezli alan” demek, hayatın bütünüyle çocuğun her isteğine göre düzenlenmesi olarak algılanabilir. Doğan Cüceloğlu'nun eleştirdiği anlamda “çocuk merkezli aile”, ailede her şeyin çocuğun isteğine göre ayarlandığı, ait olma ile bağımsızlık dengesinin bozulduğu bir yapıdır. Bu, çocuk merkezli kamusal alan fikriyle aynı şey değildir. Kenti çocuğun göz hizasından görmek; kaldırımı, parkı, kütüphaneyi, okul bahçesini, oyun alanını, ulaşımı ve güvenliği çocuğun ihtiyaçlarını hesaba katarak düzenlemek, yetişkin otoritesini ortadan kaldırmak anlamına gelmez. Tersine, çocuğun görünmez kılınmadığı ama ortak hayatın da dağılmadığı daha adil bir düzen kurmak anlamına gelir. Başka bir deyişle, çocuğu ciddiye almak ile çocuğu dünyanın merkezine yerleştirmek aynı şey değildir. İlki bir haktır; ikincisi ise kimi zaman gelişimi zedeleyebilir. Çocukların ifade özgürlüğü bakımından sınır meselesi de ayrıca düşünülmelidir. Hatta çocuk için sınır, çoğu zaman özgürlüğün ön koşuludur. Modern tartışmalarda özgürlük ile sınır sık sık birbirinin düşmanı gibi sunulur. Oysa çocuk gelişimi açısından bu her zaman doğru değildir. Hukuk da çocuk bakımından özgürlüğü “başına buyruk bırakılma” olarak düşünmez. Winnicott'ın kolaylaştırıcı çevresi ve Cüceloğlu'nun “geliştiren anne-baba” yaklaşımı benzer bir yere işaret eder. Çocuk, kendisini taşıyan, çerçeveleyen bir yetişkin varlığına ihtiyaç duyar. Özgürlük, çocuk için çoğu zaman güvenilir bir çerçevenin içinde filizlenir.

Sanal ortam meselesi dikkatle ele alınmalıdır. Dijital dünya çocuklara pek çok imkân sunar: öğrenme, oyun, bilgiye erişim, arkadaşlarla temas, üretme ve görüş paylaşma. Çocuk Hakları Komitesi'nin dijital çevreye ilişkin genel yorumu da çocuk haklarının çevrim içi alanda geçerli olduğunu açıkça söyler. Fakat aynı çerçeve, dijital teknolojilerin çocuğun zihinsel, duygusal ve fiziksel sağlığına zarar vermemesi gerektiğini de vurgular. Çevrim içi risklerin önlenmesi, çocukların yaşlarına ve gelişim dönemlerine göre farklı türde destek, özgürlük ve korumaya ihtiyaç duyduğunun kabul edilmesi gerekir. Komite, hükümetlerin çocuk haklarını koruma konusunda asli sorumluluğa sahip olduğunu; şirketlerin bu haklara saygı göstermesi gerektiğini; öğretmenlerin ve ebeveynlerin ise çocuğa günlük yaşamda eşlik eden bir destek sunması gerektiğini

hatırlatır. Sanal alan, çocuk için uygun hale getirildiği ölçüde gerçek bir ifade alanı olabilir. Üstelik dijital dünyanın sorunu, bu alanın tasarımı ile doğrudan bağlantılıdır. Çocuk, manipülatif ya da sömürücü tasarımlardan korunmalıdır. Teknoloji çocuğun kararlarını desteklemeli; onu sonsuz kaydırma, aşırı zaman harcama, kişisel verilerini farkında olmadan paylaşma ya da para harcamaya yöneltmemelidir. Çünkü yetişkinlerin bile zorlandığı bir dijital ekonomide, çocuğu “özgür bıraktığını” düşünerek tamamen yalnız bırakmak gerçek özgürlük olmayabilir. Bazen bu, çocuğu denetimsiz bir piyasaya teslim etmekten başka bir anlama gelmez.

Çocukların sınıra ihtiyacı vardır. Yaşa uygun tasarımla, zaman çerçevesiyle, mahremiyet ayarlarıyla, açıklayıcı rehberlikle ve erişkin eşliğiyle kurulmalıdır. Sağlıklı sınır, çocuğun sesini kaybetmemesi için gereklidir. Özgürlüğün bir tür sorumluluk olduğunu da unutmamak gerekir. Doğan Cüceloğlu'nun sade ve güçlü bir gözlemi vardır: İnsan ilişkilerinde söylediklerimiz kadar susmalarımız, bedenimiz ve hareketlerimiz de mesaj taşır. Verdiğimiz mesajların sorumluluğunu bilmek, iletişim kazalarını azaltır. İfade özgürlüğü bir başkasını etkilediğini fark ederek kendini ortaya koyabilmektir. Çocuk, ailede ya da okulda beklemeyi, dinlemeyi, karşındakinin varlığını hesaba katmayı ve davranışının sonucuyla karşılaşmayı deneyimlediğinde özgürlük daha olgun bir anlam kazanır. Cüceloğlu'nun “çocuk merkezli aile” eleştirisinde de bu nokta vardır. Herkesin yalnızca çocuğun isteğine göre döndüğü bir ev, çocuğa ortak yaşama hazırlıksız bir merkezilik verir. Oysa gelişim için gereken şey, çocuğun hem ait olmayı hem de bağımsız olmayı birlikte öğrenmesidir.

Özgürlük, Başkasının Varlığını Fark Etmeyi de Öğretir

Çocuk kendini ancak saygı gördüğü, yeterince güvende olduğu ve ifadesinin gerçekten hesaba katılmak için istendiği bir yerde özgürce ortaya koyabilir. Bu nedenle çocuk ve ifade özgürlüğü tartışması, usul hukukundan kent planlamasına; aile ilişkilerinden platform tasarımına kadar uzanan çok katmanlı bir tartışmadır. Çocuğun sesi bazen cümle, bazen oyundur, bazen hareket, bazen de geri çekilmedir. Yetişkin sorumluluğu ise bu işaretleri taşıyabilecek bir dünya kurmaktır. Sonuçta çocukların ifade özgürlüğünü gerçekten ciddiye almak istiyorsak, onları “konuşan küçük yetişkinler” gibi görmeyi bırakmamız gerekir.

Sırat: Çölde Yas, Yineleme Zorlantısı ve Parçalanmış Nesnelere

Doç. Dr. Handan ÖZEK ERKURAN

**Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları
Uzmanı**

Oliver Laxe'in *Sırat* (2025) adlı yapımı, kağıt üzerinde kayıp bir çocuğu arayan baba-oğulun trajik yol hikayesi gibi başlasa da, sinematografik zaman ilerledikçe izleyiciyi çok daha karanlık bir kliniğin içine, komplike yasin ve travmanın topografyasına çekiyor. Luis ve oğlu Esteban'ın uçsuz bucaksız bir çölde kaybolan Mar'ı arayışı, filmin ilk yarısından itibaren somut bir kurtarma operasyonu olmaktan çıkıp, zihnin en ilkel savunma mekanizmalarının sahnelendiği saplantılı bir ritme dönüşüyor.

Laxe'in kamerasının asıl başardığı şey, çölü yalnızca coğrafi bir zorluk olarak değil, bilinçdışının zamansız ve mekansız yapısının bir yansıması olarak kurması. Çölde yön duygusunun erimesi ve zamanın lineer akışının bozulması, ağır travma sonrası ego sınırlarının silikleşmesini kusursuzca modelliyor. Arka planda usulca yaklaşan ve sınırları belirsiz olan savaşın yıkıcılığı, karakterlerin iç dünyasındaki o sessiz parçalanmayla tuhaf bir rezonans içinde. Dışarıdaki savaş ile içerideki çözülme birbirini besliyor. Bu bağlamda Mar'ı arama çabası, bir süre sonra gerçeklik testini yitiriyor. Luis'in aslında kızını bulmaktan çok, o kaybın yarattığı travmayı tekrar tekrar yaşamaya, o acıya tutunmaya ihtiyacı var. Freud'un *Yas ve Melankoli*'de altını çizdiği o temel ayrıma tanık oluyoruz: Luis yas tutamıyor, çünkü kaybedilen nesneyi (Mar) zihninden azat edemiyor; aksine onu melankolik bir içe atımla kendi benliğine hapsediyor. Çöldeki bu bitmek bilmeyen arayış, Freudyan anlamda kusursuz bir yineleme zorlantısı pratiği. Kayıp çözülüyor, işlenmiyor; sadece çölün ortasında, eyleme dökme yoluyla sürekli yeniden sahneleniyor.

Yolculuğun ilerleyen evrelerinde karşımıza çıkan o tuhaf rave topluluğu (Stef, Jade, Tonin, Bigui ve Josh), filmin psikanalitik okumasını derinleştiren en önemli metaforlardan biri. Fiziksel olarak eksik, uzuvlarını kaybetmiş ve ruhsal olarak darmadağın olmuş bu insanlar, çölün ortasında derme çatma bir "ikame aile" kurmuş durumdadır. Ancak bu bağ, birbirini iyileştirmekten veya onarmaktan çok, "birlikte yok olmamak" üzerine kurulu, adeta borderline bir örgütlenme sergiliyor.

Melanie Klein'in kuramından yola çıkarsak; bu topluluk, iyi ve kötü parçaları birleştiremeyen, bütünleşememiş zihinlerin, yani paranoid-şizoid konumda takılı kalmış bireylerin bir aradalığını temsil ediyor. Kimse kimseyi gerçekten sarmalamıyor, ötekini acısını kapsayamıyor. Winnicott'ın o elzem "tutma" işlevinden, yani güvenli bir kapsayıcı çevreden eser yok. Karakterler, birbirleriyle tam ve bütün nesnelere olarak değil, yalnızca ihtiyaçlarını karşılayan kısmi nesnelere olarak ilişki kuruyorlar. Çölün ortasında yankılanan elektronik müziğin o bitmek bilmeyen, bir türlü katarsise ulaşamayan bas ritimleri de tesadüf değil; bu mekanik ritim, eksik olan anne kalp atışının, o kapsayıcı ritmin yerini almaya çalışan sahte ve kompulsif bir yatıştırıcı işlevi görüyor.

Luis bu grubun içinde bile yapayalnız, çünkü taşıdığı suçluluk duygusu diğerlerinin anlık uyuşmalarına katılmasına izin vermiyor. Mar'a duyduğu özlem, ağır bir suçluluk ve bilinçdışı bir öfkeyle iç içe geçmiş durumda. Esteban ve köpeğin uçurumdan düştüğü o sarsıcı an, filmin geri dönülmez noktası olduğu kadar, Luis'in tümgüçlü fantezilerinin de çıktığı an. Orada artık yasin tamir edilemez, telafi edilemez o soğuk yüzüyle çarpışıyoruz. Kleinyen terminolojiyle söylersek; bu kayıp, Luis'i onarım fantezilerinden koparıp, suçluluk ve çaresizliğin en ağır haliyle yaşandığı depresif konuma acımasızca fırlatıyor.

Filmin adını da fısıldayan o mayın tarlası sahnesi ise tek kelimeyle klinik bir eşik deneyimi. Luis'in gözleri kapalı, hiçbir şeyden sakınmadan, adımlarını hesaplamadan o incecik hatta yürümesi; artık acıyla savaşmayı bıraktığı, savunma mekanizmalarını ve kontrol yanlısamasını terk ettiği o teslimiyet anı. Bu, ölüme yürümek değil; aksine, kaybın mutlaklığını ve kendi çaresizliğini kabullenerek hayatta kalmaya çalışmaktır.

Laxe, izleyiciye veya karakterlerine ucuz bir arınma ya da terapötik bir "iyileşme" vaat etmiyor. Filmin finalinde, tren vagonlarında çölü aşmaya çalışan o yorgun bedenler, bir yere varmaktan çok sonsuz bir sürüklenişin içinde resmediliyor. *Sırat*, psikiyatri pratiğinde sıklıkla karşılaştığımız o zorlu gerçeği yüzümüze vuruyor: Bazı kayıplar entegre edilemez, bazı yaslar bitmez. İnsan bazen sadece o devasa boşlukla birlikte yürüme, eksik uzuvlarıyla hayatta kalmayı öğrenmek zorunda kalır. Tıpkı Beckett'in o ölümsüz cümlesinde yankılandığı gibi: "*Devam edemem, devam edeceğim.*"

Okul Tıraşı

Dr. Aybüke T. MUSTAN

Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Uzmanı

Saat beşti.

Her saat başında saatlerin akıp geçtiğini hatırlatan masa saatinin sesini duydu. Ama sesin nereden geldiğini anlayamadı. Hava mı çok karanlık yoksa gözlerini mi açamadı onu da anlayamadı. Neden gözünü açamıyordu? Off çok havasızdı burası! Sanki hava bitmiş gibi, bir derin nefes almaya çalıştı ama bu göğsünün üstündeki şey ona engel oluyordu. Ağzına biraz toz tadı geldi. Acaba şu sol bacağındaki tahta parçaları kitaplık mı? Komodin? Daha büyük sanki... Gardirop? Sağ tarafını hiç göremedi.

Bir ses geliyor uzaktan, aslında çığlık gibi ama çok da cılız bir ses, ya da çok mu uzaktan acaba? Pamuk mu miyavlıyor? Mamasını bulabilmiştir umarım bu hengamede. Burnu gıdıklandı. Tam deliklerden içeriye doğru gıdıklandı. Hapşırarak şimdi. Ama göğsünde bu şey varken hapşıramaz. Şu elini bir bulabilse. Tam kalçasının altında bir şey var hareket eden, parmakları sanırım. Burnu artık kaşınmaya başladı iyice. Elini de çıkaramıyor ki. Neydi bu burun deliklerinden içeri giren lanet? Ah ya! Saçları... On beş günlük saçlarının tıraşını sabaha bırakmıştı. Okula giderken Yusuf ağabeye uğrayacaktı. Bak annesini dinlese şimdi burnuna girmezdi o saçlar.

Sahi annesi neredeydi?

Saat beşti.

Tıktık tıktıktık tık tıktık...

Derin bir nefes aldı, şimdi durur bu çarpıntı diye düşündü. Elini yatağın altına uzattı, ablasıyla madencilik yapıp devasa sümük toplarını yapıştırdıkları yeri kontrol etti. Orada bir kıymık olmalıydı, biraz içeri doğruydı. Hah buldu işte! Orta parmağının ucuyla kontrol etti. Biraz da batırdı hatta. Kanamadı ama o heyecanı hatırlattı parmağına muzırca. Sonra parmak ucuyla göz göze geldi. Bir keresinde biraz ileri gitmişti, kanamıştı parmak ucu, dedesinin kan şekeri iğnelerindeki gibi. Ablasının alnına kanlı bir parmak izi bırakmıştı. Sonra çığlık kıyamet. Tam da o parlak çocuk Kerem'le buluşacaktı. Baştan makyaj yapmak zorunda kalmıştı kapıyı kilitleyip. Acaba ablasının alnı da hatırlar mıydı o anı?

Beşi on beş geçiyor.

Tıktık tıktık tık tıktıktık...

Biraz ışık huzmesi girdi şimdi perdelerin arasından. Yıllarca güneşin güneyden doğduğunun kavgasını vermişti Ankara'ya taşındıklarında. Çünkü güneş denizin üstünden doğar deniz de güneydedir, çok kesin bir şey. Ankara'dakiler de deniz yok diye her şeyi birbirine karıştırıyorlar, yönleri bile. Sonra Antakya'ya taşındılar bu kez yönler tepetaklak oldu. Deniz dediğin güneyde olurdu hani! Yeni baştan öğrenmek gerekecek şimdi. Hadi beraber tekrar edelim; çatılar tepede, dolaplar duvarda, balkonlar dışarıda olur, duvarlar da dik durur.

Pencereden baykuş sesi de geldi oldu şimdi. Bu limon ağaçlarının birinde baykuş yuvası olmalıydı mutlaka. Çocukken bu sesleri duyduğunda hayal ettiği gizli baykuş yuvasını hatırladı. Kesinlikle köpek kulübesi kadar büyük olmalıydı, dikenli ince limon dallarının üstünde devasa duran! Nasıl da gözünün önüne bir fotoğraf karesi gibi geldi o yuva. İnsan yaşadıklarını bile doğru düzgün hatırlamazken hayallerini anı gibi hatırlıyor, ilginç. Belki anneannesini bu baykuşlara kıyamayıp dama bir yuva bırakmıştır, kulübenin damda durması daha akılcı nihayetinde. Anneannesini daha neler gizledi o damda kim bilir. Bir define avı zamanı gelmiş!

Beş buçuk.

Birazdan uyanır dedesi. Yoksa namaz kaçacak. O parkelerin yüzüldür bir nota şaşmayan gıcirtısı, sonra bir 'amaan' sesi, dedesinin gürültü etmenin utancıyla nefesini bile sessiz almaya çalışması, sonra banyodan su sesleri... Önce abdest sonra çay, ardından namaz... Sonra da herkesin uyanmasını bekler limon kokuları içinde.

Beş kırk oldu.

Tıktık tıktıktıktık tıktıktık tıktıktık...

Bir derin nefes daha! Gececek birazdan. Hem alabiliyorken almalı. Dedesi de şimdi uyanır, az kaldı. Güneş ışığı değil de toz mu bu gözünü yakan? Beton tozu? Talaş? Gözleri yaş içinde kaldı, önünü de göremiyor.

Tıktık tıktıktıktık tıktıktıktık...

Bacağına kurtaramadı gibi, ağır bir şey var üstünde, sıkışmış. Hay Allah! Bir sola dönebilseydi, kapıya doğru. Hah oldu!

Aman, yorganmış yahu!

Tıktık tık tıktıktıktık...

Tamam tamam yok bir şey, yorganmış sadece.

Tıktık tık tık tık...

Zaten o sabun kokusu gelecek birazdan, yaklaşıyor gibi sanki koku, evet yaklaşıyor kesin. Şimdi bir gıcirtı geldi geliyor. Önce karyola sonra parke...

Ama altı oldu saat?

Tıktıktıktıktıktıktıktıktıktıktıktıktıktıktıktıktıktıktıktık tıktık tıktık...

Hah uyandı dedesi nihayet!

Tıktık tıktık tıktık...

Dedesinin uyandığı haberini de aldığımıza göre, resmi olmayan verilere göre bir kez daha sağ salim sabaha uyanmış bulunmaktayız sayın seyirciler!

Oda aslında havadarmış ferah feza. Güneş ışığı da giriyor perdelerin arasından sıcacık. Gökyüzü parıl parıl. Mis gibi sıkma kokusu, kelekleli kesin. ay da demlenmiştir. Bir gayret yürüyerek çıkmak lazım odadan, önce el yüz yıkansın, sonra limon kokuları ile kahvaltı, güderken tıraş, sonra okul.

Tıraş önemli, neme lazım.

Travmayı Kadınca Yeniden Yazmak Atölyesi kapsamında, Tomris Uyar'ın Köpük adlı öyküsünün girişinden ilhamla yazılmıştır.

EÇPİ İSTANBUL BULUŞMASI YAPILDI

EÇPİ'nin İstanbul'da hazır bulunabilen kısmı 13 Martta yüz yüze bir araya geldi . Dr. Emine Zinnur Kılıç'ın muayenesinde gerçekleşen buluşmada tarihçeyi de ele alan anahtar bir sunum üzerinden çocuk ve ergen psikiyatri pratiğinde aile terapisinin yeri ve önemi üzerine konuşuldu , tartışıldı. Yeni çalışma konuları ve buluşmalar kararları ortaya çıktı .